

Tarih Yazımı ve Toplumsal Hafıza: 1731 Tarihli “Târîh-i Sefer-i Beç” Örneğinde Bir Tarih İnşası

Historiography and Social Memory: A History Construction in the Example of “Târîh-i Sefer-i Beç” Dated 1731

Metin AYDAR¹

ÖZ

Osmanlı tarih yazımı özellikle siyasi ve askerî gelişmeleri kapsayan geniş bir literatüre sahiptir. Osmanlı tarihinin dönüm noktalarından biri olarak değerlendirilen ve tarih yazımında dikkat çeken 1683 Viyana Seferi'yle ilgili hatırı sayılır miktarda eser kaleme alınmıştır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki genişleme hayallerinin sonunu getiren bu kuşatma savaşı hem askerî hem de siyasi açıdan Avrupa tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Çağdaş kaynaklar, bu kuşatmanın sürecini ve sonuçlarını ayrıntılı bir şekilde aktarırken, zaman içinde yazılan farklı tarihî metinler de bu olayın yorumlanmasında ayrı bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Fransa Milli Kütüphanesi, El Yazmaları Bölümü, Supplément Turc 870 numarada kayıtlı olan ve baştan sona sefer sürecini anlatan *Târîh-i Sefer-i Beç* başlıklı yazma bu olaya dair nadir ve özgün bilgiler içeren bir kaynaktır. Bu çalışma, *Târîh-i Sefer-i Beç*'in Viyana kuşatması hakkında yazılan diğer çağdaş kaynaklarla karşılaştırmalı bir incelemesini yaparak eserin olayları anlatma biçimini, kullandığı dil ve içerdiği detayların özgünlüğünü ve literatürdeki yerinin ayrıntılı bir değerlendirmesini yapmayı amaçlamaktadır. Öte yandan olayın üzerinden yaklaşık yarım asır geçtikten sonra yazılmasının, olayın anlamlandırılması ve tarih yazımındaki yerinin yeniden değerlendirilmesi açısından önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, eserin sade dili ve detayları açısından özgün bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bunun yanında, eserin tek nüsha olarak kalmış olmasının ve geniş bir kitleye ulaşamamasının toplumsal hafıza oluşturma potansiyelini sınırladığı ortaya konulmuştur. Sonuç olarak bu eser, olayın tanıkları ve çağdaşları tarafından yazılan diğer metinlerle kıyaslandığında, kuşatmanın öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmelerin toplumsal hafızadaki yerinin tespitini ve bu olayların Osmanlı tarih yazımına etkilerini anlamak açısından kayda değer bir kaynaktır. **Anahtar kelimeler:** Tarih Yazımı, Osmanlı Devleti, Avusturya, Fransa Milli Kütüphanesi, Supplément turc 870

ABSTRACT

Ottoman historiography boasts an extensive body of work, particularly on political and military developments. Among these, the 1683 Vienna Campaign holds a pivotal place as a turning point in Ottoman history, marking the end of the empire's expansion dreams in Europe. This siege is equally significant in European history, influencing military and political landscapes. While contemporary sources detail the campaign's process and outcomes, later historical texts offer

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Metin Aydar (Dr. Öğr. Üyesi), Erzurum Teknik
Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Erzurum, Türkiye
E-posta: metin.aydar@erzurum.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6311-7527

Başvuru/Submitted: 14.05.2024
Revizyon talebi/Revision requested:
02.08.2024
Son revizyon/Last revision received:
17.08.2024
Kabul/Accepted: 30.09.2024

Atıf/Citation: Aydar, Metin. "Historiography and Social Memory: A History Construction in the Example of "Târîh-i Sefer-i Beç" Dated 1731." *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology* 34, 2 (2024): 685-721.
<https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1483803>

unique interpretations of the event. One such text is the manuscript *Târih-i Sefer-i Beç* (History of the Vienna Campaign), preserved in the National Library of France, Supplément Turc 870. This manuscript provides a comprehensive account of the campaign, presenting rare and original insights. This study examines *Târih-i Sefer-i Beç* in comparison with other contemporary sources, evaluating its descriptions, language, and unique details, as well as its significance within the historiographical tradition. Written nearly half a century after the campaign, the manuscript offers a fresh perspective, reassessing the event’s place in Ottoman historiography. Its straightforward language and detailed content distinguish it as an important, albeit underappreciated, source. However, its singular copy and limited audience restricted its influence on social memory. Despite this, the work remains invaluable for understanding the broader implications of the Vienna Campaign and its historiographical impact, especially when compared to accounts by contemporaneous witnesses.

Keywords: Historiography, Ottoman Empire, Austria, National Library of France, Supplément turc 870

EXTENDED ABSTRACT

Ottoman historiography is full of rich and diverse sources. The chronicles written about Ottoman history are important tools to illuminate a period’s social, economic, and political aspects. In this context, the 1683 Vienna Campaign has a significant place in Ottoman historiography because this event marks the point where the Ottoman expansion into Western Europe stopped and a period of transformation began. Contemporary and later manuscripts on this event constitute essential sources for understanding the siege and its consequences. Therefore, examining the chronicles written on this expedition has great importance in terms of a versatile evaluation of historical events. In addition, this initiative is valuable in terms of showing how this significant event that affected the fate of the Ottoman Empire was perceived and interpreted in historiography.

In 1683, the Ottoman army under the command of Grand Vizier Merzifonlu Kara Mustafa Pasha laid siege to Vienna, but the failure to achieve success and defeat led to the end of the Ottoman expansionist policies in Europe. In historical context, the Second Siege of Vienna has an important place in European and Ottoman history in terms of both its military and diplomatic consequences. As a matter of fact, for the Ottoman Empire, the failure of this siege was the beginning of a retreat period, and for the European states, it increased the importance of the Holy Alliance as a result of the coalition formed against the Ottomans.

The manuscript titled *Târih-i Sefer-i Beç*, which is the subject of the research and has not been seriously examined before, is an important chronicle that confirms and completes the contemporary chronicles describing the process of this campaign. This manuscript, written in 1731 but whose author is unknown, is now in the archives of the National Library of France. This manuscript consists of 27 folios. In addition, the work, translated into French, was dedicated to the Count of Maurepas by a linguist named Latine and presented as a New Year’s gift.

It is known that the chronicle titled *Târih-i Sefer-i Beç* was first mentioned in the literature in a section written by Joseph von Hammer in a catalog prepared in 1822. Researchers such as German Orientalist Franz Babinger, French Orientalist Edgard Blochet, and Turkish literary historian Ağâh Sırrı Levend have briefly touched upon this work, providing limited and repetitive information. Richard F. Kreutel claimed that the manuscript in Paris could be a copy of the

“Vekâyi‘-i Beç” a work by the Ceremonial Master, one of the significant eyewitnesses of the campaign. However, subsequent examinations have shown that the Paris manuscript differs in structure and content from its contemporaries to some extent. This chronicle, which contains the campaign process from beginning to end, brings a new perspective to the literature on the 1683 Vienna Campaign by providing occasionally different information about the political and diplomatic background of the campaign, the preparations, the realization of the siege, and its results. The work is also noteworthy in that it reveals the multifaceted effects of historical events and the long-term consequences of these effects on societies.

Compared to contemporary manuscripts, this work presents a noteworthy research opportunity to explore its potential contributions to the literature, particularly in terms of its original content, narrative style, and the subjects it addresses. Therefore, while this study aims to evaluate the causes, consequences and historical importance of the siege through the *Târih-i Sefer-i Beç*, it also aims to examine what kind of a narrative was established about this period in Ottoman historiography and the place of this narrative in this historiography. In this context, the research questions to be answered are as follows: What were the motivations behind the writing of the work, and how have these motivations impacted its content and style of narration? How has the author explained the failure of the siege? How are the decision-makers during the 1683 Vienna Campaign represented in this specific work, and how can this portrayal relate to the period’s political and social structures? In the study, which primarily focuses on these questions, first of all, information is given about the author of the transcribed work, its introduction, and literature evaluation, and then, in line with the findings, the importance of the work in understanding the 1683 Vienna Campaign and in Ottoman historiography is determined.

The findings of this study cover a wide range of topics, from the content and narrative style of the work to the author’s motivations for writing, explanations for the failure of the siege, the representation of decision-makers, and the relationship of this representation with the political and social structures of the period. In explaining the failure of siege and portraying the decision-makers, the work considers both the deficiencies of war strategies and the complexities of Ottoman domestic politics. The author describes the events that led to the Ottoman defeat and heavily criticizes the faulty decisions of the key figures that were effective in this failure. This approach provides significant clues into the work’s place in Ottoman historiography of the period and how the author viewed this process compared to his predecessors. The simplicity of the language used in the work and the way the events are conveyed have been interpreted as a reflection of the author’s desire to convey these events to a wide readership. However, the fact that *Târih-i Sefer-i Beç* was not sufficiently disseminated and used in historiography has shown that this text had a limited impact on social memory. As a result, this work has been demonstrated to be an important historical source that facilitates understanding of the multifaceted impacts of a historical event and the socio-political structure of the period within the context of historiography.

Giriş

1683 Viyana Seferi, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki genişlemesinin bir dönüm noktası ve Batı ile Doğu dünyası arasındaki çatışmaların sembolik bir olayıdır. Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634-1683)¹ idaresinde yürütülen bu sefer, Osmanlı ordusunun 14 Temmuz 1683’te başlayıp 12 Eylül 1683’te sona eren Viyana’ya yönelik son büyük saldırısıdır.² Osmanlı Devleti’nin Avrupa’da ilerleyişinin durdurulduğu ve sonrasında kıtanın siyasi haritasının yeniden çizilmeye başlandığı bu olay, sadece askerî bir çatışma olarak değil aynı zamanda iki farklı medeniyet ve kültür arasındaki etkileşim olarak da önem taşımaktadır. Bu kuşatma hem Avrupa hem de Osmanlı tarihinde derin izler bırakmış, sonraki yüzyıllarda siyasi ve kültürel gelişmeler üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bu olay üzerine yazılmış çağdaş ve müteakip dönemlerdeki yazma eserler, kuşatmanın ve sonuçlarının anlaşılmasında önemli birer kaynak konumundadır. Ayrıca bu eserler aracılığıyla, tarihin nasıl hatırlandığı, anlatıldığı ve yeniden yorumlandığı konusunda da önemli bilgiler edinilerek kuşatmanın toplumsal hafızadaki yerine ilişkin tespitlerde bulunmak mümkündür. Bu bağlamda, 1683 Viyana Seferi’ni konu alan eserler, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel yönlerine ışık tutarken, aynı zamanda farklı bakış açılarından olayın yorumlanmasına ve daha iyi değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

Bu çalışma ile kuşatmanın hazırlık aşamalarından itibaren, Viyana seferinin gerçekleştiği süreç, karşılaşılan zorluklar, yaşanan çatışmalar ve sonuçlarına kadar özgün bilgiler içeren ve Fransa Milli Kütüphanesi, El Yazmaları Bölümü, Supplément turc 870 numarada kayıtlı bulunan *Târîh-i Sefer-i Beç* başlıklı yazma eserin tanıtımı, çağdaş eserler ile mukayeseli değerlendirmesi yapılarak çeviri yazısı sunulacaktır. Bu doğrultuda, eserin özgün içeriği, anlatım tarzı ve ele aldığı konular açısından literatüre ne türden katkılar sunduğu ortaya konacaktır.

Müellif ve “Târîh-i Sefer-i Beç” Üzerine

Yazma eserin zahriye kısmında herhangi bir temellük kaydının bulunmaması, metnin içerisinde yazarı veya mansıbıyla ilgili hiçbir bir atıfa rastlanmaması müellifin kimliğini belirlemeyi imkânsız kılmaktadır. Eserin herhangi bir bölümünde dönemin devlet adamlarına sunulmak için kaleme alındığına ilişkin bir kayıt da mevcut değildir. Bununla birlikte, eserin yazım tarzı ve içeriğinden hareketle, müellifin belirli bir eğitim seviyesine ulaşmış, askerî ve siyasi meselelere ilgi duyan bilgili bir kişi olduğu söylenebilir. Eserin telif tarihiyle ilgili olarak metnin sonuna düşülen kayıttan hareketle müellifin eserini 3 Ramazan 1143 (12 Mart 1731)’te tamamladığı anlaşılmaktadır. Bu durumda söz konusu yazma, kuşatmanın üzerinden yaklaşık

1 Sultan IV. Mehmed döneminde sadarete getirilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın hayatı ve faaliyetlerini ele alan kapsamlı bir biyografisi için bk. Metin Aydar, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Kızıl Elma’ya Adanan Bir Ömür* (İstanbul: Timaş Akademi, 2023).

2 Söz konusu sefere dair ayrıntılı okumalar için bk. Cevat Üstün, *1683 Viyana Seferi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010).; Kahraman Şakul, *II. Viyana Kuşatması, Yedi Başlı Ejderin Fendi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021).; Aydar, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa*, 199-272. Seferin diplomatik arka planını ele alan kapsamlı çalışma için bk. Yasir Yılmaz, *The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman statecraft during the time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683)* (Doktora tezi: Purdue Üniversitesi, 2015).

yarım asır geçtikten sonra kaleme alınmıştır. Müellifin olaylara bizzat tanık olup olmadığına dair doğrudan bir ifade olmasa da yer yer detaylı anlatımlar yazarın olaylara yakın bir konumda olduğunu veya olaylara tanık olan önemli kaynaklara erişim sağladığını düşündürmektedir. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya yönelik eleştirilerin sıkça ve ağır bir dille yapılmış olması, müellifin eseri sadece bir tarih kaydı olarak değil, aynı zamanda bir eleştiri metni olarak da kurguladığı ihtimalini güçlendirmektedir.

Târîh-i Sefer-i Beç isimli eser, 1683 Viyana Seferi'nin anlatıldığı önemli bir kaynaktır. Nitekim bu eser, o döneme ait diğer anlatımları teyit ederken literatürde eksik bırakılan bazı noktaları doldurması ve özgün bilgiler sunması açısından kıymeti haizdir. Eserin varlığına ilk kez 1822 tarihli bir katalog çalışmasında Avusturyalı tarihçi Hammer'ın yazdığı bölümde değinilmiştir.³ Esere farklı dönemlerde referans verilmesine rağmen literatürde ilgi görmemesi ve istifade edilmemesi, erişim zorluklarından ziyade Osmanlı tarihçileri tarafından yeterince önemsenmemesinden kaynaklanmış gibidir.

1731'de telif edilen yazma eserin bir bölümünde *Târîh-i Sefer-i Beç* adlı metin yer alırken, geri kalan bölümde Fransızca tercümesi bulunmaktadır. Sefer sürecini baştan sona ana hatlarıyla ele alan eser, Latine adlı genç bir dilbilimci tarafından Fransızcaya tercüme edilip yılbaşı hediyesi olarak Maurepas Kontu'na ithaf edilmiştir.⁴ Jean-Frédéric Phélypeaux (1701-1781), 18. yüzyıl Fransı'nda önemli devlet görevlerinde bulunmuş ve özellikle kralın başdanışmanı olarak nüfuz sahibi olmuştur. Onun bu yüksek konumu, kendisini hem politik hem de entelektüel çevrelerde önemli bir figür haline getirmiştir.⁵ Bu bağlamda, 1683 Viyana Seferi'ni anlatan bir Türkçe eserin Fransızcaya tercüme edilerek Maurepas Kontu'na ithaf edilmesi birkaç açıdan anlamlı olabilir. Öncelikle, Fransız bürokrasisinde üstlendiği önemli rol, kontun entelektüel açıdan belli bir düzeyde bilgi birikimine sahip olduğunu gösterir ve hediyelere açık bir figür hâline getirmiş olabilir. Ayrıca, Latine'in bu hediyesi, dış politikaya ilgi duyan Jean-Frédéric Phélypeaux'nun siyasi ve entelektüel nüfuzundan yararlanmak ve onun ilgisini kazanmak için bir fırsat olarak değerlendirilmiş olabilir. Bu durum, erken modern dönemde kitap dolaşımı ve tercüme faaliyetleri üzerine önemli çıkarımlar yapılmasını sağlamaktadır. Öyle ki dilbilimci olan Latine'in bu eseri tercüme etmesi ve soylu bir kişiye ithaf etmesi eserin sadece tarihî bir kaynak olmanın ötesinde, dönemin entelektüel ve sosyal dinamikleri içerisinde bir araç olarak kullanıldığına da işaret etmektedir.

Söz konusu yazma esere daha sonra dikkat çeken araştırmacıların başında Alman oryantalist ve tarihçi Franz Babinger gelmektedir. Babinger, Osmanlı tarih yazımına ilişkin hazırladığı

3 *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, hrsg. Joseph Freiherr von Hormayr zu Hertenburg (Wien: Härter 1822), XIII: 390. Hammer'ın, katalog kitabında bu esere atıfta bulunmuş olmasına rağmen, Osmanlı tarihi üzerine hazırladığı kapsamlı çalışmasında ilgili esere müracaat etmediği görülmektedir. Hammer'ın eserinde II. Viyana Kuşatması'yla ilgili bahis için bk. Joseph von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, çev. Mümin Çevik ve Erol Kılıç (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1992) 6: 347-401.

4 *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, XIII: 390.

5 Jean-Frédéric Phélypeaux'nun hayatı hakkında bk. "Jean-Frédéric Phélypeaux, count de Maurepas", Britannica, erişim 11 Eylül 2024, <https://www.britannica.com/biography/Jean-Frederic-Phelypeaux-comte-de-Maurepas>.

çalışmasında; eserin içeriği, önemi, Fransızcaya çevirisini yapan mütercimi ve kime ithaf edildiği hakkında kısa bilgilere yer vererek Viyana Kuşatması’nı anlatan farklı eserlerin muhtemel varlığına işaret etmekle yetinmiştir.⁶ Onun ardından Fransız oryantalist ve kütüphaneci Edgard Blochet tarafından Fransızca hazırlanan Türk yazmaları katalogunda da yine bu eserin kısa bir tanıtımına yer verilmiştir.⁷ Blochet’in ardından onu referans alan Türk edebiyatı tarihçisi Ağâh Sırrı Levend de gazavât-nâmeler türünde yazılmış Osmanlı tarihlerini derlediği çalışmasında bu eserden söz ederek varlığına dikkat çekmiştir.⁸ Bu isimlerin haricinde Richard F. Kreutel; Hammer ve Babinger’in sunduğu bilgilere dayanarak eserde yer alan Fransızca bölümün *Vekâyi’-i Beç*’in bir tercümesi olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur,⁹ ancak gerek hacim gerek içerik gerekse kurgusal bakımdan ele alındığında Paris’teki yazmanın bir takım farklılıklar içerdiğini belirtmek yerinde olacaktır. Her şeyden evvel 1683 Viyana Seferi’ni günbegün anlatan *Vekâyi’-i Beç* isimli eser, dönemin olaylarını birinci elden tanıklık etmiş bir müellifin günlük kayıtları üzerinden sunmaktadır. Bir teşrifât görevlisi olduğu bilinen müellif, her günün olaylarını o gün kaydetmek suretiyle yaklaşık 340 günlük bir süreyi kapsayan anlatımında seferin başından sonuna kadar geçen süreci ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır.¹⁰ *Târih-i Sefer-i Beç* ise bu esere nazaran oldukça kısa bir şekilde kaleme alınmıştır. Bununla birlikte eser, kısalığın ötesinde, seferi anlatan tanıkların eserlerinden ve çağdaşların kayıtlarından kısmen farklı ve özgün bilgiler ihtiva etmektedir. Aynı yazmadaki Fransızca çevirinin, iddia edildiği gibi *Vekâyi’-i Beç*’in değil, aksine *Târih-i Sefer-i Beç*’in bir çevirisi olduğu anlaşılmaktadır. Sonuç olarak Paris’teki yazmanın farklılıkları, müellifin sefer sürecinde yaşanan başarısızlığa odaklanmasında, değerlendirmeler yaparken öznel bakış açısını yansıtmada ve olayları yorumlama tarzında kendini göstermektedir.

Eserin Şekil, Dil ve Üslup Özellikleri

Ele alınan yazma eser, 16,5 × 21,5 cm ebatlarında olup kırmızı deri üzerine altın yaldızla süslenmiş Türk ciltlemesine sahiptir. Okunaklı bir nesih yazı türüyle kaleme alınmış olup Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metin ve bu metnin Fransızca tercümesi olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sayfa numaralandırmasının sonradan yapıldığı anlaşılan eserin Osmanlı Türkçesiyle yazılan bölümü 27 varaktır.

Müellif, eserine varak 1b’deki “*Hicret-i Resûl-ı Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bin yetmiş dört senesinde merhûm vezîr-i a’zam ve Serdâr-ı Ekrem Ahmed Paşa-yı Mükerrer*

6 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, haz. Coşkun Üçok (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1992), 290.

7 Edgard Blochet, *Catalogue des manuscrits turcs, Supplement*, (Paris: Bibliotheque nationale 1933), II: 80.

8 Ağâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey’in Gazavât-nâmesi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu 1956), 130.

9 *Devlet-i Aliyye Teşrifâtçıbaşısı Ahmet Ağa’nın Viyana Kuşatması Günlüğü*, haz. Richard F. Kreutel, çev. Esat N. Erendor (İstanbul: Aksoy Yayıncılık 1998), 10.; Krş. Abdülkadir Özcan, *Osmanlı’da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri* (İstanbul: Kronik 2020), 121.

10 Mehtap Yılmaz, *Vekayi’name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)* (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006), VIII-IX.

kal'a-i Uyvar'ı feth ve Nemçe ve Macar ile yigirmi sene nâmına dek sulh u salâh idüp...” sözleriyle başlamakta olup, varak 27b'deki “*Sâbıkâ defterdâr-ı evvel iken Temeşvar Eyâleti ihsân olunan Hasan Paşa'yı kayd ü bend ile getirür Şehrköy nâm kasabada hatt-ı şerîf vârid olup mukaddemâ eylediği hıyâneti ittihâmıyla ser-i bî-devleti kat' olunup Edirne'ye getürdiler. Mâl ü eşyâsı taraf-ı mürîden zabt olundu, temme. 3 Ramazan 1143*” ifadesiyle sonlandırmaktadır. Osmanlı yazmalarında geleneksel olarak bulunan hamdele, salvele ve methiye gibi klasik unsurların yer almadığı, bununla beraber, sayfalarının takibini sağlayan reddâdenin kullanıldığı görülmektedir. Müellif eserin dibace kısmında ya da herhangi bir bölümünde telif etme gerekçesiyle ilgili bir kayıt düşmemiştir. Metinde konu geçişlerini sağlayan başlıklandırmalar koyu kırmızı renkte yani sürh ile yazılmıştır.

Eserde dil açısından sade denilebilecek bir Türkçe göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra Arapça ile Farsça yazılmış kelime ve terkiplere de yer verilmiştir. Eserde kullanılan üslup göz önüne alınırsa, müellifin Arapça ve Farsçaya belli bir seviyede vâkıf olduğu söylenebilir. Tarihî olaylar aktarılırken yer verilen mısra ve beyitler Türkçe yazılmıştır.¹¹

Eserde, şahıs isimleri ile yer isimlerinin telaffuz edildiği şekilde yazılması bu kelimelerin ve isimlerin doğru bir şekilde okunmasını ve anlaşılmasını güçleştirmektedir. Müellifin zaman zaman imla hatasına düştüğü ve kelimeleri sonradan düzelttiği görülmektedir. Örneğin varak 15b'de metin içerisinde “*افونت* (ufûnet)” şeklinde yazılan kelime kenarda düzeltilerek “*عفونت*” (“ufûnet”) şeklinde imla edilmiştir ya da 16a'da olduğu gibi doğrudan yanlış kısmın üzeri çizilerek doğru yazılmaya devam edilmiştir. Müellifin tarihî şahısların isimlerini yanlış yazdığı veya kişinin unvanını belirtip ismini boş bıraktığı durumlar da görülmektedir. Örnek vermek gerekirse, bu dönemde Anadolu Beylerbeyi Osman Paşaoğlu Ahmed Paşa'nın adını Zekeriyya Paşa olarak zikretmiştir.¹² Yine aynı dönemde silahdâr-ı şehriyârî olan Şahin Mustafâ Ağa'nın unvanını bildirmesine rağmen isminden bahsetmemiştir.¹³ Öte yandan, sefer sürecinin anlatıldığı bu tarihî metinde, yaşanan önemli olaylar kronolojik bir sırayla sunularak her birine tarih eklenmiştir, bu da metinde kaydedilen tarihlemelerin teyit edilmesine imkân sağlamaktadır.

Müellifin üslubuna bakılırsa, klasik Osmanlı tarih yazımının karakteristik özelliklerini yansıttığı söylenebilir. Metinden yola çıkarak, müellifin anlatım tarzının dönemin diğer eserlerine kıyasla daha sade olduğu görülmektedir. Cümleler, aşırı süslü ve karmaşık yapıların aksine, nispeten daha anlaşılır ve sade bir üslupla kaleme alınmıştır. Tarihî olayların aktarımında, müellifin olayları neden-sonuç ilişkileri bağlamında ifade ettiği görülmektedir. Ayrıca, dönemin

11 Varak 20a'da mısra, 21a ve 27b'de beyitler vardır.

12 *Târih-i Sefer-i Beç*, Paris, Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits, Supplément turc 870, 10a. Teşrifatçıbaşı ile Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, bu dönemde Anadolu beylerbeyinin Osman Paşaoğlu Ahmed Paşa olduğunu açık bir şekilde kaydetmektedir. Bk. Yılmaz, *Vekayi-i Beç*, 46.; Nazire Karaçay Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2012), 835.

13 *Târih-i Sefer-i Beç*, 27a. İlgili dönemde Şahin Mustafâ Ağa'nın silahdâr-ı şehriyârî olduğu bilgisi için bk. Yılmaz, *Vekayi-i Beç*, 131.; Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 890.

siyasi ve askerî liderlerine yönelik kullandığı ifadeler, onun bu figürler hakkındaki kişisel görüşlerini ve düşüncelerini açığa vurmaktadır. Nitekim metinde kullanılan övgü dolu veya eleştirel ifadeler, müellifin tarihî karakterlere karşı olan tutumunu ve olaylara nasıl yaklaştığını yansıtmaktadır.

Eserin Muhtevası

Târih-i Sefer-i Beç, Sultan IV. Mehmed’in (1642-1693) saltanatı döneminde gerçekleşen Viyana Seferi’ni konu edinmektedir. Eserde, bu sefer kronolojik bir sıralamayla kısa bir şekilde anlatılırken, dönemin önemli olayları ve kişileri de ele alınmaktadır. Aşağıda yer verilecek başlıklardan anlaşılacağı üzere, eser Sultan IV. Mehmed’in saltanatından itibaren Köprülüzâde Ahmed Paşa’nın vefatıyla sadaretin Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’ya verilmesi, seferin arka planı, savaş hazırlıkları, seferin gidişatı, muharebeler, diplomatik girişimler ve sonuçları gibi konuları kapsamaktadır. Hadiseleri ana hatlarıyla aktaran ve konu geçişlerinde yer verilen başlıklandırmalar şöyledir:

Başlık	Sayfa Aralığı
Târih-i Sefer-i Beç Der-Zemân-i Merhûm ve Mağfûrûn-leh Sultân Mehemmed Hân ibn İbrâhîm Hân Aleyhi Rahmetü’r-Rahman	1b-3a
Vefât-ı Köprülüzâde Ahmed Paşa ve Vezîri-i Merzifonî Mustafa Paşa	3a-3b
İrsâl-i Nâme Be-Cânib-i Çâsâr-ı Nemçe	3b-4a
Âmeden-i Kâsid Be-Cânib-i Nemçe Berây-ı Sulh-ı Cedîd	4a-5a
‘Azîmet-i Pâdişâh-ı İslâm Be-cânib-i Edirnetü’l-mahrûse	5a-5b
‘Azîmet-i Sultân Be-Cânib-i Belgrad	5b-6a
Vusûl-i Vezîr-i a’zam ve ‘Asker-i İslâm Be-Cisr-i Ösek	6a-6b
Âmeden-i Kırâl-ı Cedîd Bâ-Ordu-yı Hümâyûn	6b-7a
İrsâl-i Kırâl Toklî (طوقلى) [Tököli] Be-Cânib-i Uyvar	7a
Vusûl-i Vezîr-i a’zam Be-İstoni-Belgrad ve Âmeden-i Murâd Giray Hân Bâ-Leşker-i Tatar	7a-7b
Teveccüh-i Vezîr-i a’zam Be-Cânib-i Yanık	7b-8a
Firâr-ı Küffâr Be-Cânib-i Beç	8a-8b
İhrâk-ı Varoş-ı Yanık	8b-9a
Diğer Meşveret-i Erkân Berây-ı Cihet-i ‘Azîmet	9a-10a
İhrâk-ı Varoş-ı Kal’a-i Beç	10a-11a
Vefât-ı Hadîce Sultân Vâlide-i Sultân-ı Mehemmed Hân	11a-19b
Ez-in Cânib	19b-20a
Ez-in Cânib	20a-27b

Târih-i Sefer-i Beç isimli eserin içeriğinin genel hatlarıyla sunulması, bu eserin hem önemini hem de içerdiği bilgilerin değerini tarihî bağlamda anlamak açısından önemlidir. Eserin başında, önceden de belirtildiği gibi hamdele, salvele ve methiye gibi geleneksel bölümlere yer verilmeden doğrudan konuya giriş yapılmıştır. Başlangıçta, Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’nın Uyvar’ı fethi (1663), Avusturya ile 20 yıllık barış antlaşması imzalaması ve Girit Seferi gibi önemli olaylar ele alınmıştır. Ardından, 1668 yılında Avusturya’nın Protestan Macarlara baskısı ve Macar soylularının Osmanlı’dan himaye talebi, Köprülüzâde’nin vefatı ve

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı dönemine geçişiyle birlikte bu talebin kabul edilme süreci ele alınmaktadır. Kara Mustafa Paşa'yla temasa geçen İmre Tököli'nin askerî destek ve haraç karşılığında Osmanlı himayesini sağlaması ve bu girişimin Viyana Seferi'ne giden olayları tetiklemesi anlatılmaktadır. Avusturyalıların barış çabalarına değinen müellif, sefer kararı alan Sultan IV. Mehmed'in orduyla birlikte Belgrad'a hareketini, bu süre zarfında karşılaşılan zorlukları, serdarlığın Kara Mustafa Paşa'ya verilmesini, ordunun harekâtını ve İmre Tököli'nin Macar kralı olarak Osmanlı ordugâhına gelişini ele almıştır.¹⁴

Müellifin anlatımına göre, 17 Haziran 1683 tarihinde Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile İmre Tököli arasında gerçekleşen bir görüşmede, Macar kralına Uyvar civarındaki kaleleri ele geçirip kendi topraklarına katma görevi verilmiştir. Bu görüşmeden söz eden Teşrifatçıbaşı ve Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Tököli'nin sadece serdarla buluşup veda ettiğini kaydetmektedir.¹⁵ Habsburg elçisinin aynı gün Budin'e gönderildiğini belirten müellif, Osmanlı ordusunun bir sonraki hedefi olan İstolni-Belgrad'a doğru ilerlediğini, bu arada Uyvar'ı kuşatan düşman birliklerinden bazılarının Kör Hüseyin Paşa tarafından mağlup edildiğini, geri kalanların ise Yanova Kalesi civarına çekildiğini aktarmaktadır. Ayrıca Kırım Hanı Murad Giray'ın komutasındaki Tatar birliklerinin 23 Haziran'da İstolni-Belgrad'a gelerek orduya katıldığı ve ertesi gün Sadrazam ile yapılan müzakerede sefer yönünün Viyana olarak belirlendiği ifade edilmektedir. İlerleyen süreçte ordunun 1 Temmuz 1683 günü Yanıkkale civarındaki Raba Nehri'ne ulaştığı, bazı çatışmaların yaşandığı, kalelerin fethedildiği ve müslüman esirlerin serbest bırakıldığı gibi bilgiler aktarılmaktadır.¹⁶

Sadrazam'ın Yanıkkale'deki faaliyetlerinden ve 6 Temmuz'da gerçekleştirilen yeni bir meşveretten bahseden müellif, bu toplantıya Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa, Kırım Hanı Murad Giray, Defterdar Ahmed Paşa ve diğer ileri gelen devlet erkânının katıldığını belirtmiştir. Müellife göre, meşverette öncelikle Yanıkkale'nin kuşatılması ve ardından Komoron'un ele geçirilmesi önerilmiş, Viyana'ya yönelik askerî bir harekâtın ertesi bahar için planlanması gerektiği üzerinde durulmuştur. Buna karşılık Sadrazam'ın İmre Tököli ile yaptığı istişarelerden ve Habsburg İmparatoru'nun Linz'e kaçtığı bilgisinden bahsedilerek, Viyana'nın kolaylıkla fethedilebileceği ve ardından Yanıkkale ile Komoron'un kendiliğinden kontrol altına alınabileceği kaydedilmiştir. Meşveret üyelerinin Sadrazam'ın bu planını kabul etmesi üzerine Budin Beylerbeyi Arnavud İbrahim Paşa'ya ve diğer komutanlara önemli görevler verilmiştir. Anlatımına devam eden müellif, öncü birliklerin düşman topraklarını yağmaladığını, önemli ganimetler elde edildiğini, Sadrazam ile Osmanlı ordusunun 13 Temmuz'da Viyana önlerine geldiğini ve hazırlıkların tamamlanmasından sonra kuşatma düzenine giren ordunun ertesi gün kaleyi kuşattığını

14 *Târih-i Sefer-i Beç*, 1b-6b.

15 *Vekayi-i Beç*, 63.; Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 814.

16 *Târih-i Sefer-i Beç*, 6b-8b. Müellifin Kırım Hanı'nın orduya gelişi ve meşveretin toplanması hakkında verdiği tarihlerin hatalı olduğu görülmektedir. Nitekim çağdaş kaynaklar, Kırım Hanı'nın 27 Haziran'da ordugâha geldiğini ve Viyana'ya gitme kararının o gün belirlendiğini nakletmektedirler. Bk. *Vekayi-i Beç*, 66-67.; Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 816-820.

yazmıştır. Bu arada kale ve çevresinin detaylı bir tasvirini sunan müellif, Tuna Nehri’nin stratejik önemine ve düşman kuvvetlerinin konumuna ayrıca dikkat çekmiştir.¹⁷

Müellif, müslüman bir esirin kaleden firar ederek Sadrazam’a geldiğini, kale ile civarı hakkında önemli bilgiler verdiğini kaydetmektedir. Sadrazam’ın aldığı istihbarat doğrultusunda hareket ederek Avusturyalıların ikmal yollarını kesmesi gibi askerî hamleleri ve kuşatma sürecini ele almıştır. Ardından kale komutanının savunma önlemleri ve Osmanlı ordusunun saldırıları hakkında malumat veren müellif çatışmalar sırasında yaşanan önemli olaylar, kayıplar ve taktik değişimlerinden söz etmiştir. Bu arada Sultan IV. Mehmed’in annesi Hatice Turhan Sultan’ın ölümü ve onun için yapılan türbe ile ilgili bilgi verdikten sonra İmre Tököli, Kör Hüseyin Paşa ve Özi Mutasarrıfı Mehmed Paşa idaresinde gerçekleştirilen bir askerî harekâtın anlatımı yapılmaktadır. Bu harekât sırasında, Bodçin¹⁸ Kalesi’nin kuşatılmasını, sonrasında yaşanan çatışmaları, geri çekilme olaylarını ve her iki tarafın da büyük kayıplar verdiğini aktarmıştır. Öte yandan Osmanlı ordusunun saldırılarına karşı kale savunmasının nasıl yapıldığından ve karşılıklı hamlelerden söz eden müellif, kuşatmanın son günlerinde Erdel Kralı Apafi Mihal’in ordugâha gelerek Sadrazam ile müzakerede bulunduğunu, ardından Yanıkkale civarındaki köprünün kontrolü için görevlendirildiğini kaydetmiştir. Müellif, yaşanan son gelişmeler üzerinden kuşatmada bulunan önemli siyasi figürler arasındaki ilişkilere de ışık tutmuştur. Örneğin, istişareye önem vermediğini belirttiği Sadrazam’ın yönetim tarzını ve davranışlarını değerlendirerek onun kişisel çıkarlarını toplumun ve devletin çıkarlarının önüne koyup koymadığını yazmıştır. Öyle ki Sadrazam’ın kibirli ve tamahkâr tavrının yanı sıra stratejik hatalarının hem kendisine hem de devlete zarar verdiğini, sonuçlarının ağır olduğunu, Sadrazam’ın hak ettiğini yaşadığına dair bir göndermede bulunarak bir bakıma kendi düşüncesi ve görüşlerine dair bir izlenim vermiştir.¹⁹

Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın yönetim ve idare anlayışını eleştirel bir açıdan ele alan müellif, Kara Mustafa Paşa’nın kararlarının askerlerin ve ordunun genel durumu üzerindeki yıkıcı sonuçlarına da dikkat çekmiştir. Müellif, Kara Mustafa Paşa’nın “*ve şâvirhum fi’l-emr*” (işlerinizde onlarla istişare edin) ilkesine aykırı hareket ederek istişare ve tedbire önem vermediğini belirtmiştir. Yani paşa, önemli kararlarını tecrübeli askerler ve devlet adamlarıyla istişare etmeksizin almış ve kendi gücüne olan aşırı güveniyle hareket etmiştir. Paşanın bu tavrı hem Osmanlı hazinesine hem de padişahın itibarına büyük zarar vermiştir. Ona göre, paşanın bu şekilde kendi iradesiyle hareket etmesi, ordu içerisinde disiplinsizlik ve moral bozukluğuna yol açmıştır.

17 *Târih-i Sefer-i Beç*, 8b-10b. Müellif, Sadrazam’ın biri İstolni-Belgrad diğeri Yanıkkale’de olmak üzere iki meşveret düzenlediği bilgisini muhtemelen Râşid Mehmed Efendi’nin anlattıklarından alarak aktarmıştır. Bk. Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi, *Târih-i Râşid ve Zeyli*, haz. Abdülkadir Özcan vd. (İstanbul: Klasik Yayınları, 2013), I: 237, 239-240.

18 Pozsony, bugünkü Bratislava/Slovakya.

19 *Târih-i Sefer-i Beç*, 10b-14a.

Müellif, orduya yapılan maaş ödemelerinin gecikmesini ve askerlerin bu nedenle zor duruma düşmesini sert bir dille eleştirmiştir. Ordunun ihtiyaçlarının yanlış yönetildiğine dikkat çeken müellif, bu hataların askerler arasında memnuniyetsizliğe ve dağılmaya yol açtığını vurgulamıştır. Ona göre, iase ve ikmal sorunları ile lojistik zorluklar, paşanın hatalı kararlarından kaynaklanmış, bu da ordunun hareket kabiliyetini kısıtlamış ve seferin başarısızlığında etkili olmuştur. Ayrıca serbest bırakılan elçi Caprara'nın Osmanlı ordusunun durumunu ifşa etmesi, güven kaybına ve seferin başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açmıştır.²⁰

Müellif, Osmanlı ordusunun Viyana Kalesi'ne yönelik sürekli saldırılar düzenlemesine karşılık netice alınmadığını yazmıştır. Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın ele geçirilen esirleri casus olarak kullanma konusunda dikkatsiz davrandığını, düşmanın gücünü yeterince iyi değerlendirmedeğini ve gerçek durumu görmezden gelerek ordunun sıkıntılarını çözme konusunda gaflete düştüğünü belirtmiştir. Ayrıca, Kırım Hanı'nın müttefik ordusu hakkında Sadrazam'a bilgi vermesi, Budin Beylerbeyi İbrahim Paşa'ya yapılan destek çağrısı ve yaklaşan düşman ordusuna karşılık muharebe taktiğinin ne olacağına dair meşverette ortaya atılan görüşleri ele almıştır.²¹ Müellifin bu anlatımı, kuşatmanın sadece askerî bir çatışmadan ibaret olmadığını, aynı zamanda lojistik, istihbarat ve yönetim zafiyetlerinin de önemli rol oynadığını göstermektedir.

Müellif, Osmanlı ordusunun yaklaşan müttefik ordusuna karşı üç kola ayrıldığını ve stratejik hamlelerle hareket ettiğini, ancak ordunun dağınık bir görüntü sergilediğini belirtmiştir. Muharebe günü Osmanlı birliklerinin geri çekilmek zorunda kaldığını ve Sadrazam'ın da sancağı alarak firar ettiğini kaydetmiştir. Ayrıca, geri çekilmenin zorlu koşullar altında gerçekleştiğini, askerlerin büyük sıkıntılar çektiğini ve Osmanlı ordugâhının müttefikler tarafından ele geçirilme sürecini anlatmıştır. Bu olayları aktarırken, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın ihmalkâr tutumunu Kanûni Sultan Süleyman'ın Viyana Kuşatması'ndan sonraki olumlu yaklaşımıyla karşılaştırarak vurgulamıştır.²²

Anlatımına devam eden müellif, Kara Mustafa Paşa ile savaş meydanını terk etmekle itham edilen Budin Valisi İbrahim Paşa arasındaki bir diyalogdan bahsetmiştir. Buna göre İbrahim Paşa, Kara Mustafa Paşa'yı devletin üst düzey yöneticilerinin görüşlerini ve tavsiyelerini görmezden gelmekle ve kişisel arzularına göre hareket etmekle suçlamış, bu tutumunun yaşanan utanç verici hezimetin ana sebebi olduğunu ifade etmiştir. Buna karşılık Kara Mustafa Paşa, müellifin deyimleriyle, bu suçsuz veziri öldürerek Budin'in idaresine Kara Mehmed Paşa'yı getirmiştir. Sadrazam'ın hatalarından söz ederek onun adaletsizliklerinden dem vurmuş ve sanki İbrahim Paşa'yı öldürmekle kendi suçlarını örtbas etmiş olduğunu ifade etmiştir.²³

Müellif, Sadrazam'ın verdiği cezaları ve son gelişmeleri Sultan'a bildirdiğini, onun ise Kara Mustafa Paşa'ya hediyeler göndererek gönlünü hoş tutmasını söylediğini kaydetmiştir.

20 *Târih-i Sefer-i Beç*, 14b-16a.

21 *Târih-i Sefer-i Beç*, 16b-18b.

22 *Târih-i Sefer-i Beç*, 18b-20b.

23 *Târih-i Sefer-i Beç*, 20b-21a.

Sultan, başarısızlıkların olabileceğini ve telafi edilebileceğini belirterek tedbirli davranmalarını ve kışlamak üzere sınıra çekilmelerini istemiştir. Sadrazam’ın Sultan’ın gönderdiği hediyeleri Kırım Hanı Murad Giray’a teslim etmek istediği, ancak bu teklifi reddeden Kırım Hanı’nın kendi güvenliği için Yanbolu’ya hareket ettiği belirtilmiştir. Ardından Hacı Giray Sultan’ın Kırım Hanı olarak atandığını belirtmiş, müttefik ordusunun Ciğerdelen palankasına saldıracağı bilgisine ulaşıldığını, bu doğrultuda askerî destek sağlandığını kaydetmiştir. Budin Beylerbeyi Kara Mehmed Paşa’nın Lehistan askerlerine karşı kazandığı zaferin ardından müttefik ordusuna yenildiğini yazmıştır. Bundan Kara Mehmed Paşa’yı sorumlu tutmuş, bu yenilginin bazı komutanların şehit olmasına ve bazılarının esir düşmesine yol açtığını kaydetmiştir. Sadrazam’ın, başarısız olan devlet adamlarını idam ettirdiğini ve Estergon Kalesi’nin kısa süren kuşatma sonrası düşmana teslim olduğunu yazmıştır. Daha sonra müellif, müttefik ordusunun kışlamak üzere farklı bölgelere dağıldığını ve Sultan IV. Mehmed’in de Edirne’ye geçtiğini aktarmıştır.²⁴

Müellifin anlatımına göre Sadrazam Kara Mustafa Paşa’nın kibri ve kötü yönetimi nedeniyle felaketler birbirini izlemiştir. Orduda sorunlar yaşanmış, Kırım Hanı Murad Giray durumu Sultan’a bildirmiştir. Sadrazam’a muhalif devlet adamları, onu Sultan’a şikâyet etmiş ve seferdeki başarısızlığın tek sorumlusunun Sadrazam olduğunu iddia etmişlerdir. Bunun üzerine öfkelenen Sultan, 16 Aralık 1683’te Kara Mustafa Paşa’yı azledip yerine Kara İbrahim Paşa’yı atamıştır. Müellif, Sadrazam’ın 25 Aralık 1683’te idamla cezalandırıldığını, mal varlıklarının müsadere edildiğini, ayrıca ona yakın kişilerin de cezasız bırakılmadığını belirtmiştir.²⁵

Geçmişin Yeniden İnşası: Bir Tarih Neden Yazılır?

Târih-i Sefer-i Beç başlıklı eser, 1683 Viyana Seferi’ni baştan sona kadar özet mahiyetinde anlatan bir eserdir. Seferin başarısızlıkla sonuçlanması çağdaş tarihçilerin bu tarihî hadiseye karşı duruşunu ve seferi ele alış biçimini doğrudan etkilemiştir. Çalışmanın bu bölümünde, müellifin Viyana Seferi’ni neredeyse yarım asır sonra yazma ihtiyacını neden hissettiği ve bu eserin dönemin diğer tarihlerinden hangi yönleriyle ayrıldığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Tarihî metinlerin çeşitliliği, olayların ve dönemlerin farklı yönlerini vurgulayan değişik bakış açıları sunmaktadır. Bu minvalde farklı Osmanlı tarihçilerinin aynı olayı nasıl yorumladıklarını ve *Târih-i Sefer-i Beç*’in bu yorumlarla nasıl ilişkilendirilebileceğini görmek önemlidir. Bu açıdan bakıldığında, metinler arası etkileşim tarihî olayların ve kişilerin algılanma biçimlerinin daha iyi anlaşılmasına olanak tanımaktadır. Müellifin eserini ele alış tarzı, aynı zamanda geçmişteki hadiselerin yeniden inşası ve içtimai bellekteki yeri ile de ilgilidir. Geçmişin nasıl hatırlanması gerektiği, toplumsal bellek politikalarının nasıl şekillendiği ve hangi aktörlerin bu politikalarda etkili olduğu bu tür değerlendirmelerde önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin çağdaş kaynaklar Osmanlı Devleti’nden himaye talep eden ve “Hoşnutsuzlar” olarak bilinen Protestan Macarların müzakereleri Girit’te bulunan Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa’yla

24 *Târih-i Sefer-i Beç*, 21a-25b.

25 *Târih-i Sefer-i Beç*, 25b-27b.

gerçekleştirdiklerini kaydetmektedir.²⁶ Buna karşılık anonim eserin müellifi yardım arayışında olan “Hoşnutsuzlar”ın önce dönemin Rikâb-ı Hümâyûn Kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ile temasa geçtiğini yazmaktadır. Paşanın bu talepleri Sadrazam’a bildirdiğini ancak Girit fethedilmeden bu girişimin büyük bir fitneye sebep olacağı sebebiyle müdahale edilmesinin uygun olmayacağı yönünde bir cevap aldığını bildirmektedir.²⁷ Daha sonra bu himaye talebinin yeni Sadrazam Kara Mustafa Paşa tarafından onaylandığını belirten müellif, İmre Tököli’nin ve Protestan Macarların Osmanlılara iltica ettiğini ve bunlara dokunulmaması gerektiğini belirten bir mektubun dergâh-ı ‘âli çavuşlarından birisiyle Habsburg İmparatoru I. Leopold’e yollandığını aktarmaktadır.²⁸ Süreci anlatan diğer Osmanlı kaynaklarında böyle bir bilgiye rastlanmaması nedeniyle müellifin dikkat çektiği bu ayrıntıya ihtiyatla yaklaşmak gerektiği ifade edilmelidir. Öte yandan müellif, Kara Mustafa Paşa’nın Protestan Macarların himayesindeki rolünü vurgularken, bu konuyu ön plana çıkararak kendisinden önceki tarihçilerle benzer bir eğilim sergilemektedir. Bu eğilimi, nispeten toplumsal hafıza ile ilişkili olabilir, çünkü selefi tarihçilerin düşüncelerini izlemek suretiyle tarihteki önemli figürlerin nasıl hatırlandığını ve anlatıldığını ortaya koymuştur. Bununla ilgili olarak Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa’nın Macarların özellikle Kara Mustafa Paşa tarafından himaye edildiğine dair anlatımı, sonraki tarihçilere ilham vermiş ve onları etkilemiştir.²⁹

Viyana Seferi’ni anlatan çağdaş kaynaklardan farklı olarak eserde yer verilen hususlardan birisi 10 Haziran 1683’te Kara Mustafa Paşa’yı ziyaret için ordugâha gelen İmre Tököli’nin sefer güzergâhında Zrinyelerin topraklarının yağma edilmemesi için talepte bulunmasıdır.³⁰ Öte yandan müellif, sefer yönünü belirleyen ilk meşveretin 23 Haziran 1683’te İstolni-Belgrad’da Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile Kırım Hanı Murad Giray arasında gerçekleştiğini ve asıl hedefin Viyana olduğuna dair söylentilerin ordugâhta yayıldığını kaydetmektedir.³¹ Ayrıca

26 Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 770.; Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I :222.; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), 125.

27 *Târih-i Sefer-i Beç*, 1b-2b.

28 *Târih-i Sefer-i Beç*, 3a-4a. Protestan Macarların himaye süreçlerini çağdaş ve modern literatür üzerinden ele alan bir değerlendirme için ayrıca bk. Metin Aydar, “Savaş ve Barış Arasında: 1683 Viyana Seferi’ne Giden Süreçte Diplomasi, Dezenformasyon ve Karar Alma”, *Kadim* 7 (2024), 24-29.

29 Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 770-771.

30 *Târih-i Sefer-i Beç*, 6b. İmre Tököli’nin bu talebinden söz eden istisna tarihçilerin başında Öseklı Şeyhi İbrahim Efendi gelmektedir. Öseklı’ye göre 1683 yılında düzenlenen Viyana Seferi sırasında Orta Macar kralı İmre Tököli, Hırvatlar ile gizlice iş birliği yaparak ihanet etmiş ve Reisülküttab’ın da yardımıyla ordunun ilerleyiş güzergâhını değiştirmiştir. Bk. M. Fatih Çalışır, “Öseklı Şeyhi İbrahim Efendi (öl. 1686’dan sonra) ve Tarihçesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2022), 281. Ayrıca krş. Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, 173.

31 *Târih-i Sefer-i Beç*, 7a-7b.

6 Temmuz 1683 günü ikinci bir meşveretin³² gerçekleştiğinden söz eden müellif, ileri gelen devlet erkânının katıldığı toplantıda sefer yönü hususunda fikir ayrılığına düştüğünü ancak son karar olarak Sadrazam'ın emrine uyulduğunu kaydetmektedir. Bu bölümde dikkat çeken asıl husus, muhataplarını ikna etmek isteyen Sadrazam'ın argümanları arasında İmre Tököli'yle yaptığı görüşmeye göndermede bulunması ve bundan etkilendiğini belirtmesidir.³³

Eserde göze çarpan özgün kısımlardan birisi de kuşatma sonlarında müttefik ordusuna karşı izlenecek stratejinin belirlenmesiyle ilgilidir. Müellifin aktarımına göre müttefik ordusunun saldırısına karşı alınacak tedbirler üzerine görüşülürken Arnavud İbrahim Paşa, düşmanın şehre gelmesini engellemek için alınacak önlemler üzerine bazı önerilerde bulunmuştur. Bunlar arasında metrislerin boşaltılması, yeniçerilerin savaş meydanında belirli bir düzen içinde konumlandırılması ve düşmanı püskürtmek için stratejik olarak yerleştirilmiş topların kullanılması bulunmaktadır. Müzakerenin devamında, yeniçeri ağası ve diğer yetkililer, İbrahim Paşa'nın önerdiği tedbirleri uygun bulup desteklerini dile getirirlerken buna karşı çıkan Kara Mustafa Paşa, metristen çıkarılacak olan yeniçerilerin tekrar eski düzenlerine girmeleri konusundaki kaygısından söz etmiştir. Bu nedenle yeniçerilerin tekrar metrislerine döndürülmesi konusunda teminat istemiş ve bunun için İbrahim Paşa'nın kefil olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bundan sonra İbrahim Paşa dâhil kimsenin kefil olmaması üzerine Sadrazam'ın istediği şekilde hareket edilmesine karar verildiği belirtilmektedir.³⁴

1683 yılında gerçekleşen Viyana Seferi'nin Osmanlı'nın Batı'ya yönelik genişleme politikasının bir tezahürü olarak devrin siyasi ve askerî dinamiklerine ciddi derecede tesir ettiğini ifade etmek mümkündür. Bu kuşatma, sadece askerî bir harekât olmanın ötesinde, tartışmalara yol açan seferin iç dinamikleri ve komuta kademesi arasındaki fikir çatışmaları açısından da öneme sahiptir. Bu çatışmaların en çarpıcı örneklerinden biri, Viyana önlerindeki hezimetin ardından Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile Budin Beylerbeyi Arnavud İbrahim Paşa arasında yaşananlardır. Çağdaş kaynaklarda da vurgulandığı üzere, bu iki devlet ricali arasındaki muhalefet, seferin hedefi konusunda yaşanan görüş ayrılıklarını ve bu anlaşmazlığın seferin kaderini nasıl etkilediğini gözler önüne sermektedir.³⁵ Eserinde bu meseleye de dikkat çeken müellif, Budin Beylerbeyi Arnavud İbrahim Paşa'nın katli hadisesinde dönemin hâkim eğilimine

32 Sefer öncesinde gerçekleştirilen meşveretler hakkında gerek yerli gerekse yabancı kaynaklar arasında bir ihtilaf söz konusudur. Çağdaş kaynaklarda, Viyana Seferi'ne dair meşveretlerin gerçekleştiği yerler olarak Ösek, İstolni-Belgrad ve Yanikkale öne çıkmaktadır. Şakul'un tespitlerine göre sefer hedefine yönelik son kararın sınır boylarında verildiği göz önüne alındığında, asıl meşveretin İstolni-Belgrad'da yapıldığı ve burada Viyana'nın hedef olarak belirlendiği anlaşılmaktadır. Ancak kuşatma ve sonrasındaki başarısızlıkların ardından birden fazla meşveret yapıldığına dair rivayetler ortaya çıkmış, bu bilgiler iç içe geçerek karışıklığa yol açmıştır. 1731 tarihli anonim yazmanın müellifi de sefer hedefine dair meşveretlerin birden fazla gerçekleştiği görüşüne eğilimlidir. Meşveret meselesi hakkında ayrıntılı bir tartışma için bk. Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, 171-174.

33 *Târih-i Sefer-i Beç*, 9a-9b.

34 *Târih-i Sefer-i Beç*, 17b-18b.

35 İkili arasındaki muhalefet ve hezimetin yaşanmasında İbrahim Paşa'nın tutumu hakkında bir değerlendirme için bk. Aydar, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa*, 236, 312-313, 329-333. Sadrazam Kara Mustafa Paşa ile Arnavud İbrahim Paşa arasındaki ilişkinin tarihi bağlamdaki seyrini daha geniş ele alan bir değerlendirme için bk. Şakul, *II. Viyana Kuşatması*, 88-96.

bağlı kalarak ihtiyar paşanın idamında Sadrazam'ın suçlu olduğunu yansıtan ifadelere yer vermektedir.³⁶ Diğer yandan çağdaş tarihçilerin Kırım Hanı Murad Giray'ın seferin sonucuna olumsuz etkide bulunduğu dair anlatımlarına karşılık müellif bu konuda herhangi bir görüşe yer vermemiştir.³⁷

Müellifin sefer haricinde doğal afetler ve bunların toplumsal sonuçları gibi önemli gelişmelere temas etmesi de eserin özgün yanlarından birisidir. Bununla ilgili olarak Sultan IV. Mehmed'in Filibe'den Edirne'ye geçtiğini belirtir, yoğun kar ve yağmur yağışı nedeniyle Tunca ile Meriç Nehri'nin taşarak sel felaketine yol açtığını ve Edirne'de üç bin kadar hanenin tahrip olduğunu kaydetmektedir.³⁸

Öte yandan Sadrazam'ın Belgrad'a geçmesinin ardından ele alınan konularda da farklı bilgiler sunulmaktadır. Örneğin, Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın kibrinden ve kötü yönetiminden kaynaklandığı belirtilen sıkıntıların art arda geldiği ve bu sorunların farkında olan bilgili kişiler ile Yanbolu'ya geçen Kırım Hanı Murad Giray'ın sefer sırasında yaşananları Sultan'a iletteği belirtilmektedir. Sadrazam'ı şikâyet eden bu raporlarda paşanın ihmali ve hataları dile getirilerek din ve devlete karşı ihanet içerisine düştüğü, cezalandırılmaması hâlinde bu durumla başa çıkmanın zor olduğu vurgulanmıştır.³⁹

Çağdaşlarıyla farklı yönleri ortaya konduktan sonra, *Târîh-i Sefer-i Beç*'in tarih yazımı pratiği içindeki yerini tartışmak ve müellifin yeni bir metin oluşturma kararının arkasındaki motivasyonları anlamak eserin özgün yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. 1683 Viyana Kuşatması özelinde seferin sürecini, başarısızlığını ve aktörlerini eleştiren tarihî bir metnin uzun süre sonra kaleme alınmasının arkasında elbette çeşitli sebepler yatmaktadır. Hadisenin üzerinden geçen yarım asırlık süre, müellif açısından olayların sonuçlarını ve toplumsal etkilerini daha net görmeyi mümkün kılmış olabileceği gibi, dönemin siyasi ve sosyal değişimleri de bu tür bir metnin ortaya çıkmasını tetiklemiş olabilir. Öte yandan aradan geçen süre müellife olayları daha eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirme imkânı sağlamış da olabilir. Bir diğer önemli husus, müellifin bu eseri yazmasının ardında yatan bireysel veya toplumsal nedenlerdir. Müellifin, Kara Mustafa Paşa'ya yönelik eleştirileri yeniden ele alışı, bu figüre dair var olan olumsuz imajın toplumsal ve politik bağlamlardaki varlığını göstermesi açısından mühimdir. Bu faktörlerin birleşimi, tarihî bir olayın uzun bir süre sonra yeniden ele alınmasının arkasındaki motivasyonları ve sebepleri anlamada önemli ipuçları sunmaktadır.

Tarihe mâl olmuş kişilerin karakteristik özelliklerinin eleştirel bir şekilde vurgulanmasının, Osmanlı tarih yazımında bireylerin eylemleri ile bunların geniş tarih sahnesindeki yansımaları arasındaki ilişkileri anlamada önemli bir araç olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu bağlamda, müellif dönemin hâkim eğilimine uyarak “*Vezîr-i mezbûrın urûk-ı cibillisi hırs u tama ‘dur.*”⁴⁰

36 *Târîh-i Sefer-i Beç*, 20b-21a.

37 Aydar, *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa*, 309-312.

38 *Târîh-i Sefer-i Beç*, 25a-25b.

39 *Târîh-i Sefer-i Beç*, 25b-26b

40 *Târîh-i Sefer-i Beç*, 3a.

sözleriyle Kara Mustafa Paşa'nın temel karakter özelliklerinden biri olarak hırsına ve açgözlülüğüne vurgu yapmıştır. Ayrıca Sadrazam'ın başarısızlıklarını ve ihmallerini eleştirirken, eserin farklı bölümlerinde yer alan “*serdâr-ı gec-re'y*”,⁴¹ “*vezîr-i mağrûr u bî-'akl*”,⁴² “*vezîr-i gec-tedbîr*”⁴³ ve “*vezîr-i gaddâr*”⁴⁴ gibi ifadelerle bunu belirgin bir şekilde ifade etmektedir. Kara Mustafa Paşa'ya yönelik benzer karakteristik özellikleri dile getiren çağdaş tarihçiler de mevcuttur.⁴⁵ Yine sefer sürecindeki önemli detaylara odaklanan müellif, bozgun günü yaşanan kaos ortamını ve buna sebep olan Sadrazam'a karşı tutumunu “*Ol gün bir musîbet oldu ki bir vakte olmamışdur. Cümle sebab-i musîbet ol vezîr-i hâ'in-i dîn ve mağrûr-ı hod-bînin tama' u hırsı olmışdur.*”⁴⁶ sözleriyle dile getirmiştir. Eserde görülen bu durum, seferin başarısızlığının sorumluların üzerine nasıl yüklendiğini ve aldıkları kararların nasıl algılandığını göstermesi bakımından dikkate değerdir. Bu bağlamda, müellifin üslubundaki sertlik, geçmiş tarihçilere göre yer yer daha sert tondadır. Müellifin Kara Mustafa Paşa'yı eleştirirken üslubunun ağır olması paşanın olumsuz imajını pekiştirme çabası olarak değerlendirilebilir. Selefî tarihçilerle kıyaslandığında, müellifin üslubundaki belirgin sertlik, geçmişteki algıların ve eleştirilerin nasıl seyrettiğini göstermesi açısından da önemlidir.

Tarihî hafıza ve eleştiri üzerine yazan Paul Ricoeur, toplumsal gerçekliğin anlık olaylar ile geniş zaman dilimine yayılan süreçler arasındaki karşıtlığını vurgulamaktadır. Öte yandan, bu karşıtlığın yalnızca anlık olayları değil, bu olayların toplumsal ve kültürel hafızada nasıl yer aldığını ve uzun vadeli etkilerini anlamaya yardımcı olduğunu belirtmektedir.⁴⁷ Bu bağlamda, 1683 Viyana Kuşatması özelinde, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın yönetim tarzı ve kararlarına ilişkin eleştirel bir bakış açısı sergileyen bu tarihî metin müellifin tarihçilik anlayışının eleştirel yönünü ortaya koymaktadır. Bilhassa Sadrazam'ın sık sık eleştirilmesi, müellifin yaşadığı dönemin siyasi ve sosyal çevresinde belirli bir rahatsızlığın veya muhalefetin var olduğuna işaret edebilir. Sadrazam'ın idaresinde yürütülen süreçteki başarısızlıkların açıkça tartışılması, belki de genişleyen bir siyasi tartışma alanı üzerinde daha fazla sorgulama ihtiyacının bir göstergesi olabilir ki bu durum müellifin olayları daha geniş bir tarihî bağlam içinde ele almayı amaçladığını göstermektedir. Eserin 1731 yılında, yani Patrona Halil İsyanı⁴⁸ sonrası

41 *Târih-i Sefer-i Beç*, 16a.

42 *Târih-i Sefer-i Beç*, 16b.

43 *Târih-i Sefer-i Beç*, 18b.

44 *Târih-i Sefer-i Beç*, 20b.

45 Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 771, 785.; Üsküdarî Abdullah Efendi, *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*, haz. Erhan Afyoncu, ed. Recep Ahışalı (Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017), III: 275.; Şuayp Ateş, *17. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Anonim Bir Tarihe “Vekâyi-i Viyana” (Transkripsiyon ve Değerlendirme)* (Yüksek Lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2015), 105.

46 *Târih-i Sefer-i Beç*, 20a.

47 Paul Ricoeur, *Hafıza, Tarih, Unutuş*, çev. M. Emin Özcan (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 271.

48 Patrona Halil İsyanı; 1730 yılında gerçekleşen, Sultan III. Ahmed'in tahttan indirilmesine ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın idamına yol açan, askerî ve sivil halkın geniş katılımıyla ortaya çıkan bir halk ayaklanmasıdır. Bu tarihî hadisenin gelişimi ve etkileri için bk. Songül Çolak, “Patrona İsyanı (28 Eylül 1730): İstanbul Herc ü Merc”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Darbeler* içinde, haz. Cevdet Kırpık, Can Devci ve Tekin Aycan Taşçı, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 129-148.

dönemde kaleme alınmış olması, müellifin eseri telif zamanlamasının da manidar olduğunu düşündürebilir. Ancak eserin yazıldığı dönemdeki siyasi ortamın Kara Mustafa Paşa'ya yönelik olumsuz bir tutumu doğurup doğurmadığı hakkında kesin çıkarım yapmak mümkün görünmemektedir. Nitekim müellifin, böylesine önemli bir dönemde, yaşadığı toplumsal ve politik koşulları dışlayarak 1683 Viyana Kuşatması gibi tarihî bir olaya odaklanması, tarih yazımı ve toplumsal hafıza açısından dikkat çekici bir tercihtir.

Öte yandan müellife ait eleştirilerin ne ölçüde yankı bulduğu, kimler tarafından kabul edildiği, hangi çevrelerde tartışıldığı, bu tarihî anlatının toplumsal hafızada yer edinişini anlamak önemlidir. Bir başka deyişle, bir eserin toplumsal hafıza oluşturma potansiyelinin sadece yazılış amacına değil, aynı zamanda eserin yayılmasına, erişim koşullarına ve toplum nezdindeki ilgiye bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda, *Târîh-i Sefer-i Beç*'in -muhtemelen- tek nüsha olarak kalmış olması, eserin toplumsal hafıza oluşturma potansiyelini sınırlamış gibidir. Eserin toplumsal hafıza üzerindeki rolünün sınırlı olduğu göz önüne alınırsa, bu tartışmanın odaklanması gereken meselelerden birisi, Kara Mustafa Paşa hakkındaki eleştirilerin neden ve nasıl bu kadar süre sonra tekrar gündeme geldiğidir. Bu doğrultuda eser, geçmişteki eleştirilerin hâlâ geçerli olup olmadığını, en azından müellif nezdinde bu tarihî hadiseye ve devlet adamlarına dair algının nasıl evrildiğini veya değiştiğini anlamaya dair fikir sunmaktadır.

1731'de yazılmış bir metnin tek nüsha olarak kalması, onun hem çağdaşları hem de sonraki tarihçiler tarafından yeterince ilgi görmediğine ve kullanılmadığına bir işaret olarak yorumlanabilir. Bu durum, eserin toplumsal hafıza üzerinde kalıcı bir etki yaratmadığını düşündürmektedir. Nitekim toplumsal hafıza, genellikle geniş bir kitle tarafından tanınan, referans alınan ve sürekli olarak yeniden üretilen metinler aracılığıyla inşa edilir. Ancak, söz konusu metnin yalnızca tek bir nüshasının bulunması ve bu nüshanın dönemindeki ya da sonrasındaki tarihçiler tarafından kullanılmaması, eserin toplum nezdinde bir hafıza unsuru olarak yer edinmediğini ortaya koymaktadır. *Târîh-i Sefer-i Beç*'in Paris'teki varlığından haberdar olan Hammer, Babinger ve Kreutel gibi tanınmış tarihçilerin yanı sıra modern literatürde de benzer bir şekilde göz ardı edilmesi bu eserin tarih yazımındaki potansiyel değerini ortaya koymada önemli bir eksiklik yaratmıştır.⁴⁹ Bu durum, öncelikle eserin neden birincil kaynaklar arasında tercih edilmediğini sorgulamayı gerektirir. Bu araştırmacılar, daha çok seferin günlüğünü tutan Teşrifatçıbaşı ve Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa'nın eserlerinden faydalanmayı tercih etmişlerdir.

Öte yandan, eserin toplumsal hafıza üzerindeki sınırlı etkisinin nedenleri arasında, Latine adlı dilbilimci tarafından alınarak Maurepas Kontu'na ithaf edilmesinin ve bu durumun metnin

49 Örneğin, Barker ve Stoye gibi tarihçiler, 1683 Viyana Kuşatması'nın askerî ve diplomatik yönlerine dair ayrıntılı çalışmalar yapmalarına rağmen, Osmanlı perspektifini bu önemli eserden yoksun bir şekilde sunmuşlardır. Viyana Kuşatması'nı ele alan söz konusu eserler için bk. Thomas M. Barker, *Double Eagle and Crescent: Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Setting* (New York: Albany, State University of New York Press, 1967).; John Stoye, *Viyana Kuşatması*, çev. Derin Türkömer (İstanbul: Doğan Kitap, 2018).

yayıma sürecinde önemli bir engel oluşturmasının etkisini de göz önünde bulundurmamak faydalı olacaktır. Ne var ki Latine’in bu eseri Osmanlı coğrafyasından ne zaman ve hangi koşullar altında temin ettiğine dair herhangi bir bilgi bulunmaması, eserin Osmanlı toplumundaki varlığı ve etki alanı hakkında kesin bir değerlendirme yapılmasını güçleştirmektedir.⁵⁰

Târih-i Sefer-i Beç’in toplumsal hafızanın bir parçası olması amacıyla ele alınmış olma ihtimaline karşılık selefi tarihçilerle kıyaslandığında, eserin bu bağlamda etkili olduğunu ifade etmek zordur. Eserin yazıldığı dönemde yeterince yayılamaması, dolayısıyla zayıf kalışı sadece olayların aktarımı değil, bu olayların nasıl yorumlandığının ve topluma nasıl sunulduğunun da önemli olduğunu ortaya koyması açısından dikkate değerdir. Nitekim, aynı olayları anlatan Râşid Mehmed Efendi, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa’nın itibarını iade etmeye yönelik bir çaba içinde, döneminin siyasi ve sosyal dinamiklerini göz önünde bulundurarak daha geniş bir etki alanı yaratmış ve bu anlatısı kendisinden sonraki tarihçiler tarafından kabul görmüştür.⁵¹ Benzer şekilde, Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa tarafından aktarılan ve Kırım Hanı Murad Giray’ın kuşatma sırasında Osmanlı ordusuna ihanet ettiğine dair anlatı da toplumsal hafıza üzerinde iz bırakan önemli bir örnektir.⁵² Bu karşılaştırmalar, tarih yazımında bir metnin veya anlatının toplumsal hafıza üzerindeki etkisini anlamada, onun yaygınlığı, kabul görmesi ve tekrar edilme sıklığının ne kadar önemli olduğuna bir delil teşkil etmektedir.

Sonuç

1683 Viyana Seferi üzerine yazılmış çağdaş yazma eserler dönemin siyasi, sosyal ve askerî gelişmelerini anlamak için ciddi öneme sahiptir. Bu türden eserler, tarihî olayların anlatılma biçimleri ve toplumsal hafızadaki yerlerini yeniden değerlendirme fırsatı sağlamakla birlikte aynı zamanda tarih yazımındaki çeşitliliğe de katkıda bulunmaktadır. Bu çalışmada ele alınan *Târih-i Sefer-i Beç* isimli eser, 1683 yılında gerçekleşen bu seferin Osmanlı Devleti üzerindeki etkilerini anlatan değerli bir tarihî kaynaktır. Bu eser, her ne kadar çağdaş anlatımlarda bulunan ayrıntı zenginliğini sunmasa da sefer sürecini baştan sona ele alarak bu tarihî hadisenin Osmanlı tarih yazımındaki yerine, seferin başarısızlıkla sonuçlanmasının etkilerine ve olayların toplumsal hafızadaki yansımalarına dair önemli ipuçları sağlamaktadır. Eser, müellif tarafından seferin üzerinden yarım asır geçtikten sonra geriye dönük bir bakış açısıyla yazılmış olup dönemin siyasi, askerî ve sosyal unsurlarını eleştirel bir biçimde sunmaktadır. Çalışmanın temel bulguları, eserin neden özgün bir konuma sahip olduğunu ve literatüre hangi açılardan katkı sağladığını göstermektedir.

50 Latine’in eseri nasıl elde ettiği ve bu sürecin eserin Osmanlı’da yayılmasını nasıl etkilediği tarih yazımı açısından dikkate değer bir konudur. Osmanlı yazmalarının Avrupa kütüphanelerine gerek elçiler aracılığıyla gerekse savaşlarda ganimet olarak farklı yollarla gittiği bilinen bir gerçektir. Bk. Akdes Nimet Kurat, “Avrupa Arşivleri ve Kütüphanelerinde Tarihimizi İlgilendiren Bazı Vesikalar ve Kaynaklar” III. *Türk Tarih Kongresi Bildirileri (15-20 Kasım 1943)* içinde, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1948), 62.

51 Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I:259. Ayrıca krş. Şakul, II. *Viyana Kuşatması*, 93-94.

52 Türkal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 875.

Eserde, 1683 Viyana Kuşatması'nın başarısızlık nedenleri ve dönemin karar vericilerinin tasviri, Osmanlı iç siyaseti ve savaş stratejilerinin eksiklikleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda, müellifin dönemin siyasi ve sosyal yapılarıyla ilişkili olarak karar vericilere yönelik ağır eleştirilerde bulunması, eserin bir tarih kaydı olmanın ötesinde eleştirel bir metin olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

İnceleme neticesinde eserin, çağdaşlarıyla kıyaslandığında benzerliklerin yanı sıra özgün bir içeriğe ve anlatım tarzına sahip olduğu tespit edilmiştir. Eserin sade bir dil kullanarak olayları aktarması, daha geniş bir okuyucu kitlesine hitap etme amacını taşıdığını düşündürmektedir. Ancak, tek bir nüsha olarak kalmış olması ve çeşitli nedenlerle geniş bir kitleye ulaşamamış olması, eserin toplumsal hafızadaki etkisini sınırlamıştır. Bununla birlikte, müellifin kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanmasına dair getirdiği eleştiriler ve dönemin siyasi ve askerî atmosferini yansıtır biçimi, Osmanlı tarih yazımında olayların nasıl yorumlandığını ve toplumsal hafızada nasıl yer bulduğunu anlamak açısından kayda değer bir örneklığe sahiptir.

Târîh-i Sefer-i Beç, seferin hazırlık aşamalarından itibaren başlayarak Viyana'ya yönelik kuşatmanın gerçekleştiği süreç, karşılaşılan zorluklar, yaşanan çatışmalar ve kuşatmanın sonuçlarına dair kayda değer bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin çağdaş kaynaklardan farklı olarak sunduğu bazı bilgiler, literatürde eksik kalan noktaları tamamlayıcı nitelikte olup, bu durum eserin tarihî önemini daha da artırmaktadır. Özellikle kuşatma sürecine dair özgün detaylar ve müellifin olayları yorumlama biçimi, eserin tarih yazımındaki yerini güçlendirmektedir. Sonuç olarak bu eser örneğinde olduğu gibi, aynı konuda farklı tarihçiler tarafından yazılmış anlatılar Osmanlı tarih yazımında farklı bakış açılarından nasıl yararlanılabileceğini ve tarihin farklı kalemler vasıtasıyla nasıl yeniden inşa edilebileceğini göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar / References

Anonim, *Târîh-i Sefer-i Beç*, Paris, Bibliothèque nationale de France, Département des manuscrits Supplément turc 870.

Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst. Vol. XIII. hrsg. Joseph Freiherr von Hormayr zu Hortenburg. Wien: Härter 1822.

Ateş, Şuayp. *17. Yüzyılın İkinci Yarısına Ait Anonim Bir Tarihçe "Vekâyi-i Viyana" (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. Yüksek Lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 2015.

- Aydar, Metin. *Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Kızıl Elma'ya Adanan Bir Ömür*. İstanbul: Timaş Akademi, 2023.
- _____. “Savaş ve Barış Arasında: 1683 Viyana Seferi'ne Giden Süreçte Diploması, Dezenformasyon ve Karar Alma” *Kadim* 7 (Nisan 2024): 21-46.
- Babinger, Franz. *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Hazırlayan Coşkun Üçok. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1992.
- Barker, Thomas M. *Double Eagle and Crescent: Vienna's Second Turkish Siege and Its Historical Setting*. New York: Albany, State University of New York Press, 1967.
- Blochet, Edgard. *Catalogue des manuscrits turcs, Supplement*. Tome II. Paris: Bibliotheque nationale, 1933.
- Çalışır, M. Fatih. “Öseklî Şeyhî İbrahim Efendi (öl. 1686'dan sonra) ve Tarihçesi”, *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 15 (2022): 269-289.
- Çolak, Songül. “Patrona İsyanı (28 Eylül 1730): İstanbul Herc ü Merc”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Darbeler* içinde, haz. Cevdet Kırpık, Can Deveci ve Tekin Aycan Taşçı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022, 129-148.
- Defterdar Sarı Mehmed Paşa. *Zübde-i Vekayiât*. Hazırlayan. Abdülkadir Özcan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Devlet-i Aliyye Teşrifatçıbaşısı Ahmet Ağa'nın Viyana Kuşatması Günlüğü*. Hazırlayan. Richard F. Kreutel, Çeviren. Esat N. Erendor. İstanbul: Aksoy Yayıncılık 1998.
- Joseph von Hammer. *Büyük Osmanlı Tarihi*. 10 Cilt. Çeviren. Mümin Çevik ve Erol Kılıç. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1992.
- Kurat, Akdes Nimet. “Avrupa Arşivleri ve Kütüphanelerinde Tarihimizi İlgilendiren Bazı Vesikalar ve Kaynaklar” *III. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (15-20 Kasım 1943)* içinde, 661-676. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1948.
- Levend, Ağâh Sırrı. *Ğazavât-nâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ğazavât-nâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu 1956.
- Özcan, Abdülkadir. *Osmanlı'da Tarih Yazımı ve Kaynak Türleri*. İstanbul: Kronik 2020.
- Râşid Mehmed Efendi-Çelebizâde İsmâil Âsım Efendi. *Târih-i Râşid ve Zeyli*. III Cilt. Hazırlayan. Abdülkadir Özcan vd. İstanbul: Klasik Yayınları, 2013.
- Ricoeur, Paul. *Hafıza, Tarih, Unutuş*. Çeviren. M. Emin Özcan. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Stoye, John. *Viyana Kuşatması*. Çeviren. Derin Türkömer. İstanbul: Doğan Kitap, 2018.
- Şakul, Kahraman. *II. Viyana Kuşatması, Yedi Başlı Ejderin Fendi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Türkal, Nazire Karaçay. *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Zeyli Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*. Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Üsküdarî Abdullah Efendi. *Vâkı'ât-ı Rûz-merre*. IV. Cilt. Hazırlayan. Erhan Afyoncu, Editör. Recep Ahışalı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 2017.
- Üstün, Cevat. *1683 Viyana Seferi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2010.
- Yılmaz, Mehtap. *Vekayi' name (Vekayi-i Bec) (Metin ve Değerlendirmesi)*. Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi, 2006.
- Yılmaz, Yasir. *The Road to Vienna: Habsburg and Ottoman statecraft during the time of Grand Vizier Kara Mustafa Paşa (1676-1683)*. Doktora tezi, Purdue Üniversitesi, 2015.

Web Sayfası

Britannica. “Jean-Frédéric Phélypeaux, count de Maurepas.” Erişim 11 Eylül 2024.

EK-1⁵³**[1b] Târîh-i Sefer-i Beç, der-Zemân-ı Merhûm ve Mağfûrûn-leh Sultân Mehemed Hân İbn İbrâhîm Hân Aleyhi Rahmetü'r-Rahman**

Hicret-i Resûl-ı Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem bin yetmiş dört senesinde merhûm vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekrem Ahmed Paşa-yı mükerrem kal'a-i Uyvar'ı feth ve Nemçe ve Macar ile yigirmi sene nâmına dek sulh u salâh idüp elçi ile der-i devlete geldükden sonra sene-i seb'a ve seb'inde Girid Cezîresi'ne ser-'asker olup gitdi ve yetmiş dokuz senesinde Kandiye Kal'ası'nın muhâsarasında iken pâdişâh-ı rûy-i zemîn Sultân Mehemed Hân hazretlerinin müşârûn-ileyh vezîre imdâd-ı hazîne ve mühimmât ve guzât-ı zafer-girdâra kuvvet ve gayret virmek için Yenişehir nâm mahalle varup karâr buyurdıklarında Nemçe seferine sebep olan Nemçe kıralı ki çâsâr ünvânıyla mu'anvendir, Macar tâ'ifesinden Zirinoğlı ve Yeganoğlı ve Tokloğlı (طوقلى اغلى) [Tökölioğlu] nâm ocak beğlerin katl ve 'asker ve seyyâr-ı illiyyet [2a] itdükden sonra envâ'-ı cefâ ve eziyyet ve ehl ü 'ıyâllerine ta'aruz ve ihânet idüp kendülerinde müdâfa'aya kudret olmadığı cihetinden Nemçe tâ'ifesine sûretâ ser-fürû idüp lakin derûnî adâvetleri mertebe-i nihâyetde idi. Tâ ol zemâna dek ki maktûlûn-i mezbûrûnun beğzâdeleri zuhûr ve kendü 'ayânlarını cem' idüp müşâvere eylediler ki "Biz bu Nemçe tâ'ifesinin eziyyet ve ihânetlerine niceye değin tahammül idüp taht-ı tasarruflarında mağlûb ve kesr-i 'arzla menkûb oluruz. Elhamdülillah ki pâdişâh-ı Âl-i 'Osmân kadîmden evliyâ-yı ni'am-ı Macar olup Erdel Kıralı Yanoş, Sultân Süleymân Hân âsitânesine ilticâ itmekle mülki ile'l-inkırâz evlâd ü ecnâdi ellerinde bâkî kalmışdur. Biz dahi selefimize iktidâ ile ol kapuya istinâd idüp himâye-i sultanîye duhûl ile mâl ü 'ıyâlimize ihânetlerinden halâs olavuz ve bu kavle ittifâkla âdemlerimiz ile 'arz-ı hâllerimizi gönderüp Âsitâne-i sa'âdet-penâha ilticâ ve 'ubûdiyyetlerimizi i'lâm ve pâdişâh hazretlerinin dostına dost ve düşmânına [2b] düşmân olup Âsitâne-i sa'âdetleri kulluğın kabûl ve taht-ı himâyetlerine duhûl ile kadîmî-i a'dâmız olup iktizâ ve zarûretle taht-ı livâsında olduğumuz Nemçe kâfirine kılıc koyup pâdişâh-ı İslâm'a cân ü baş ile hizmeti ta'ahhüd idevüz. Taht-ı tasarrufumuzda olan vilâyet ve kariyyeleri hıttâ-i memâlik-i 'Osmânî ile mahdûd ve mülhak kılavuz." deyü ol eyyâmında rikâb-ı hümâyûn kâ'im-makâmı olan Merzifonî Kara Mustafa Paşa'ya mektûb gönderdiler ki "Âdemlerimizden su'âl buyurulup hakikat-i hâlimize vukûfdan sonra Âsitâne-i devlete 'arz itmenüz ricâ iderüz." didükde kâ'im-makâm-ı mezbûr Vezîr-i a'zam Köprülizâde Ahmed Paşa'ya i'lâm eyledükde rızâ virmeyüp "Pâdişâh-ı İslâm hazretleri henüz Nemçe kıralı ile sulh ü salâh idüp ve Cezîre-i

53 Metnin tesis edilmesinde basit transkripsiyon usulü benimsenerek uzatmalar için "^", hemze için "' ", aynı harfi için " " işaretleri kullanılmıştır. Okunmasında güçlük yaşanan sözcüklerde muhtemel okunuşları yazılıp, kelimenin esas yazımı parantez içerisinde gösterilmiştir. Benzer şekilde, metni ikmal etmek için gerekli görülen ilaveler köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir. Eserde yer alan orijinal başlıkları, transkripsiyonu yapılan metin içerisinde vurgulamak amacıyla koyu olarak yazılmıştır.

Girid dahi feth olmadın bir fitne-i ‘azîme-i hufteyi⁵⁴ bedîdâr itmek câ’iz değildir.” deyü cevâb gönderdi. Ba‘de-hû Girid Cezîresi’n feth idüp Edirne’ye geldükden sonra tekrâr [3a] be-tekrâr mesfûrûn Macar beğleri mürâca‘at idüp lâkin vezîr-i müşteri-tedbîr ricâların kabûl eylemedi. **Vefât-ı Köprülüzâde Ahmed Paşa ve Vezîri-i Merzifonî Mustafa Paşa** Bin seksen yedi Şa‘bân’ınun yedinci günü⁵⁵ çehârşenbe gicesi Ahmed Paşa fevt olup, mezbûr kâ‘im-makâm Mustafa Paşa vezîr olduktan sonra Toklı (طوقلى) [Tököli] ki Kurs demekle meşhûrdur, tekrâr mürâca‘at idüp vâfir mâl ‘arz eyledi. Vezîr-i mezbûrın urûk-ı cibillîsi hırs u tama‘dur. Harekete gelüp hüsn-i terbiyesiyle ve bu şartla ki senede yigirmi bin altın harâc ve “Pâdişâh-ı ‘âlempenâh hazretlerinin her ne cânibe sefer-i hümâyûnları olur ise otuz bin Macar ‘askeri imdâd vire.” deyü bu şartla pâdişâh-ı cem-câh hazretlerine kabûl itdürdüp mesfûr Toklı (طوقلى) [Tököli] Beğ’e hil‘at ve murassa‘ topuz ‘inâyet ü ihsân ve tasarruflarında olan memâlik ve kariyelerin hıttâ-i memâlik-i ‘Osmâniyye ile mahdûd ve memleketlerine ve kendülerine [3b] zarar ve keff-i dest-i mazarrat ve gâret olmamak şartıyla ‘ahd olunup irsâl olundu ve pâdişâh-ı İslâm’ı tahrik idüp Nemçe’[nin] bunlardan aldığı kal’aların ve palankaların istirdâd itdürmeğe Budin Vâlisi İbrâhîm Paşa’yı serdâr ve Silistre ve Bosna beğlerbeğîlerin ve ‘umûmen Rûmili’nde olan zu‘amâ ve erbâbı timârı ve Âsitâne-i sa‘âdetden zağarcıbaşı on sekiz yeniçeri odalarıyla ta‘yîn ve irsâl olunup varduklarında Kaşa Kal‘ası Toklı (طوقلى) [Tököli]’nın meskeni ve makarrıdır ve etrâfda olan ba‘zı palankalar içinde olan Nemçe ‘askeri çıkup teslim eylediler. Ba‘de-hû Ser-‘asker İbrâhîm Paşa ‘asâkir-i İslâm ile Budin’de kışlamağa fermân olundu ve ol kış memâlik-i ‘Osmânî ve kışver-i sultânide nüzûl-ı firâvân ve zehâyir-i bi-pâyân ihrâcı fermân olundu ve ‘asâkir-i zafer-me‘âsire “Müteveccih-i sefer-i hümâyûn olalar.” deyü buyuruldu. **İrsâl-i Nâme [4a] Be-Cânib-i Çâsâr-i Nemçe** ve saltanat-ı bâhire-i ‘Osmânî ile sulh ü vifâk üzere olan Nemçe kiralına dergâh-ı ‘âlî çavuşlarından biri ile nâme gönderilüp hitâb buyuruldu ki “Toklı (طوقلى) [Tököli] Beğ Kurs tâ‘ifeysiyle bize tâbi‘ olduğu ma‘lûmunuzdur. Tâ‘ife-i mesfûrûndan kasr-ı yed idüp rencîde ve zarar itmeyesüz. Şöyle ki anlara kasd idersenüz, nakz-ı ‘ahd itmiş olursuz. Nakz-ı ‘ahd iden hâkimin cezâsı memleketlerinin gâret ve yağması idüğü zâhirdür.” deyü irsâl eylediler. **Âmeden-i Kâsid Be-Cânib-i Nemçe Berây-ı Sulh-ı Cedîd** Ol tarafda Nemçe kiralı dahi dâmen-i sulha teşebbüs için mu‘temed ümerâsından Kabrar⁵⁶

54 Metinde “حفتة” şeklinde yazılmıştır. Müellif, bu örnekte olduğu gibi, belirtme hâl ekini (-i, -i) bazı kelimelerde yalnızca hemze (◌) harfi ile belirtmiştir. Söz konusu durumlarda bu kelimeler metin içerisinde düzeltilerek imlâ edilmiş, orijinali dipnotta gösterilmiştir.

55 15 Ekim 1676. Müellifin verdiği tarih incelendiğinde, 7 Şa‘bân 1087’nin yanlış bir şekilde Çarşamba günü olarak kaydedildiği ve aslında bu tarihin Perşembe gününe denk geldiği görülmektedir. Vezirin asıl ölüm tarihinin 26 Şa‘bân 1087 (3 Kasım 1676) olduğu dikkate alındığında, müellifin ayın yedisi olarak belirttiği tarihin, aslında 27 Şa‘bân 1087 (4 Kasım 1676) tarihini vermek istediği ancak sehven ayın başındaki rakamı eksik yazdığı sonucuna varılabilir. Ancak her halükârda Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa’nın ölüm tarihi 26 Şa‘bân 1087 (3 Kasım 1676) olarak bilinmektedir, dolayısıyla müellifin bu tarihlemede hataya düştüğü görülmektedir. Köprülüzâde’nin ölüm tarihi hakkında bk. Türkal, *Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106 / 1654-7 Şubat 1695)*, 677.

56 Albert von Caprara (1627-1691), olağanüstü elçi sıfatıyla barış müzakerelerinde bulunmak ve Vasvar Antlaşma (1664)’sını uzatmak amacıyla Viyana hükümeti tarafından gönderilen diplomattır. Caprara’nın diplomatik misyonu hakkında geniş bilgi için bk. Thomas M. Barker, *Double Eagle and Crescent*, 152-154.

nâm elçi ve mektûb irsâl idüp mefhûmında “Taraf-ı Devlet-i ‘Aliyye’den irsâl buyurulan nâme-i hümayûn gelüp, derûnında mûnderic buyurulmuş ki ‘Kurs tâ’ifesi bize tâbî’ olup taht-ı tasarruflarında olan olan vilâyet ve kariyelerin hitta-i memâlikimize [4b] mahdûd eylemişlerd[ir]. Tâ’ife-i mesfûrundan kasr-ı yed idesüz.’ deyü buyurmuşuz. Tâ’ife-i mesfûre bizim re‘âyâmızdandır ve memleketleri bizim memleketimizdendir. Bir alay eşkiyâ bize ‘âsi olmağla memleketimizi size teslîm eylemek sizin şerî‘atınızda câ’iz ve sahîh olur mı? Tâ’ife-i mesfûreden kasr-ı yed eylemezüz ve vilâyetimizi onların söziyle bir kimseye virmezüz, nakz-ı ‘ahd dahi itmezüz. Kânûn-ı mülûk ve selâtın üzre bin yetmiş beş senesinde vezîr-i a‘zamınız Ahmed Paşa’nın tavassutıyla olunan ‘ahd ü misâk üzre sâbit-kadem ve râsihü’d-dem olduğumuz mukarrerdür ve sulh-ı mezbûr temâmında re‘âyâ fukarâsı âsûde-hâl ve tarafeynden ‘asâkir nâ-hak yere telef olmasın deyü rızânuz olur ise biz dahi râzıyuz ve-illâ ol eşkiyânın iğvâsıyla üzerimize gelinür ise nakz-ı ‘ahd siz itmiş olursuz, siz bilürsüz. Hakk Subhânehû ve te‘âlâ mazlûma mu‘în ve zâlîme cez[â]sın virür.” [5a] deyü hatm-i kelâm eylemiş ve elçi dahi gâh vezîr huzûrunda gâh yeniçeri ağası huzûrunda söyledilüp kat‘â nâmede yazılan cevâbdan gayrı söz kâr itmeyüp musırr olduğundan gayret ve hamiyet-i sultânî cibillet-i cihân-bânî mücebince ahz-ı intikâm himmet-i pâdişâhîye farz-ı ‘ayn ve mesfûr Nemçe keferesi üzerine sefer-i hümayûn buyurilup mâh-ı Şa‘bânü’l-mu‘azzam’un gurresi günü⁵⁷ tuğ-ı pür-fürûğları Bâbü’s-sa‘âde önine ihrâc olundu ve tekrâr vükelâ-yı ‘izâm dahi tehyi’e-i esbâb-ı ceng ü cidâl tekmîle-i harb ü kütâle hâzır ü âmâde kıldıklarından sonra. ‘Azîmet-i Pâdişâh-ı İslâm Be-Cânib-i Edirnetü’l-mahrûse İslâmbol’dan bin doksân üç senesi Şevvâl’inün sekizinci pençşenbe günü⁵⁸ şehensâh-ı selâtın-i cem-câh ve İskender-nişân Sultân Mehemmed Hân hazretleri sancağ-ı zafer-penâhi küşâde idüp Edirne sahrâsına ‘azîmet buyurup [5b] İslâmbol’dan hurûc ve Çırpıcı Çayırı’na konuldu ve irtesi yevm-i cum‘a idi, bârân-ı kazâ zuhûr idüp ‘azîm seyler vâki’ olup çok hasâretler oldu ve pâdişâh-ı İslâm’ın, vezîr-i a‘zamin otağını ve şeyhü’l-islâmın ve sadrının ve çok ağavâtın çadırların basup ve yeniçeri ordusundan ba‘zı neferâtı alup götürdü ve beş günden sonra göçüp Silivri’ye varıldukda yine ‘azîm seyler vâki’ olup ‘askeri helâk ideyazdı. Muhassıl-ı kelâm Edirne’ye varınca her gün yağmurdan ve seylden emîn olmadılar. Cümle halk “Hayr-ı âlâmet degîldür.” deyü söyledi. Bu hâl üzre Edirne’de ikâmet idüp mühimmât ve levâzımı tekrâr görüp. ‘Azîmet-i Sultân Be-Cânib-i Belgrad Bin doksân dört senesi mâh-ı Rebî‘ü’l-evvel’ün yigirmi ikinci günü⁵⁹ hazret-i pâdişâh-ı sa‘âdet ü iclâl ile süvâr olup Belgrad şehrine dek ‘asâkir-i İslâm ile [6a] ma‘ân varup sene-i mezbûre Cemâziye’l-evvelî’sinün altıncı günü⁶⁰ dâhil oldu ve andan sonra Mısır ve Şam ve Haleb ve Diyârbekr ve Mar‘aş ve Kastamonı ve Sivas ve Karaman ve Anadolu ve Aydın ve Saruhan beğlerbeğleri eyâletleri ‘askerleri ile cem’ oldukdan sonra mâh-ı mezbûrın on altıncı günü⁶¹ hazret-i pâdişâh-ı cem-câh sadr-ı a‘zam

57 5 Ağustos 1682

58 10 Ekim 1682

59 21 Mart 1683

60 3 Mayıs 1683

61 13 Mayıs 1683

hazretlerine livâ-i Resûlullah'ı teslim idüp ve yine oturulup mâh-ı mezbûrın on sekizinci günü⁶² Belgrad Köprüsi'nden geçüp sekiz gün dahi köprinin öte tarafında oturulup mâh-ı mezbûrın yigirmi yedinci günü⁶³ pâdişâh-ı 'âlem hazretleri vezîr-i a'zamı Nemçe tarafına irsâl ve kendüsi Belgrad şehrinde karâr eyledi. **Vusûl-i Vezîr-i a'zam ve 'Asker-i İslâm Be-Cisr-i Ösek Vezîr-i a'zam ve 'asâkir-i İslâm dahi tayy-ı merâhil ve kat'-ı menâzil iderek Cemâziye'l-âhir'ün sekizinci günü⁶⁴ Ösek Köprüsi'ne vusûl anda dahi on iki gün ikâmet ve tâ'ife-i 'askere [6b] 'ulûfe-i me'lûfelerin virdüğü. Âmeden-i Kıral-ı Cedîd Bâ-Ordu-yı Hümâyûn Mâh-ı mezbûrın on dördüncü günü⁶⁵ üç yüz mikdârî âdemle vâfir hedâyâ ile Kurs kıralı gelüp otağına oturdukda dîbâ kaplu semmûr kürk, mücevher eğer ve raht ile müzeyyen ata bindirüp mahsûs kendü için kurulan otağ-ı zîbâya nüzûl eyledi. Mukaddemâ müşâvere olundu ki Karantlık⁶⁶ (قرنتلق) tarafından ve Hırvat cânibinden Zirinoğlu vilâyetinden 'azîmet olunacak iken Kurs kıralı ricâ idüp "Zirinoğlu akrabâmızdur ve sa'âdetlü pâdişâhımızın hâlis kullarındandır. Eğer zehâyir eğer imdâd itmekte kusûr itmezler.", vilâyetlerin gâret itmemek için temennî itmekle "Uyvar Kal'ası'nı bir mikdâr küffâr muhâsara itdüler." deyü haber virmekle yarındası gün Ösek Köprüsi geçilmekle fermân olundu. İsmâ'il Paşa köprinin ortasında yapduğı köşke Kurs kıralın çıkarup 'asker-i İslâm'ın alayların seyr itdürdüler, köprinin öte [7a] tarafında Dardar⁶⁷ didükleri palankaya geçdüğü günün irtesi günü. **İrsâl-i Kıral Toklı (طوقلى) [Tököli] Be-Cânib-i Uyvar Mâh-ı mezbûrın yigirmi birinci günü⁶⁸ Toklı (طوقلى) [Tököli] kıralına serâser kaplu semmûr kürk giydürüp izin virdü ve sipariş eyledi ki Uyvar etrâfında ne kadar kal'a ve palanka feth ider ise kendi vilâyetine ilhâk eyleye ve Nemçe elçisini dahi Budin'e gönderdi. Serdâr ve 'asker-i İslâm dahi İstoni-Belgrad'a gitdiler ve Mohac üstine varduklarında haber geldi ki Uyvar'ı muhâsara iden küffârın bir mikdârın Kôr Hüseyin Paşa kırup bir mikdârı girü dönüp Yanova Kal'ası dibinden akan ırmağın öte tarafında tabur kurup karâr eyledi. **Vusûl-i Vezîr-i a'zam Be-İstoni-Belgrad ve Âmeden-i Murâd Giray Hân Bâ-Leşker-i Tatar Mâh-ı mezbûrın yigirmi yedinci günü⁶⁹ hân-ı 'âlî-şân ordû-yı hümâyûna vusûl buldı. İrtesi günü yevm-i ehad [7b] ve esed burcında vâki' olan kırân-ı ulvînin evvelki günüdür. Hân hazretleri da'vet olunup erkân-ı devlet önüne düşüp sadr-ı 'âlnin otağına götürdiler. Vezîr-i a'zam dahi istikbâl idüp sâyebân öninde olan suffe kenârında atınd[an] inüp vezîr-i a'zam önüne düşüp çerge içine girdüler ve ta'âm yinüp ne tarafa 'azîmet olacağını müşâvere idüp Beç'e karâr virildüğü şüyû' buldı ve pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri irsâl eyledüğü hil'at-i fâhire ve murassa' hanceri ve mücevher tırkeş ve raht-ile müzeyyen ata bindirüp ordusına gönderdi. **Teveccüh-i Vezîr-i a'zam Be-Cânib-i Yanık İrtesi günü İstoni-Belgrad'dan kalkup Yanık tarafına 'azîmet olundu.********

62 15 Mayıs 1683

63 24 Mayıs 1683

64 4 Haziran 1683

65 10 Haziran 1683

66 Karintiya bölgesi.

67 Darda Palankası

68 17 Haziran 1683

69 23 Haziran 1683

Mâh-ı Receb'ün altıncı günü⁷⁰ Raba Nehri kenârına varıldı ki Yanık Kal'ası'na üç sâ'atlik yerdür. Budin Muhâfızı İbrâhîm Paşa gelüp ordû-yı hümâyûna dâhil oldu. İrtesi günü 'umûmen 'asker-i [8a] İslâm ile Yanık altına varıldı. Varıldığı gün kal'a-i mezbûreden bir top dahi atılmayup lakin ırmağın öte tarafında olan küffârın taburında yeniçeri ağası ordusına birkaç pâre top atılıp dört beş âdem şehîd oldu ve küffârdan otuz kadar baş ve on dil gerek Tatar'dan gerek 'asker-i İslâm'dan tutup orduya getürdiler. Ol gice yeniçeri ağası tabur karşusına toplar dizüp yeniçeriler metris kazup girdüler. **Firâr-ı Küffâr Be-Cânib-i Beç** Vaktâ ki sabâh oldu, ırmağın öte tarafındaki küffâr taburların biragup firâr eylediler. 'Asker-i İslâm küffârın firâr eylediğın bilüp beş on bin kadar 'asker-i Tatar ırmağın öte tarafına geçüp firâr iden keferenin ardlarına düşüp birkaç bin kadarın kırıp ve bir mikdârın dahi esîr idüp bâkîsi Beç'e doğrı firâr idüp alınan esîrleri orduya [8b] getürüp fûrûht eylediler. Vezîr-i a'zam Yanık Kal'ası'nın mukâbilinde beş gün oturup kal'anın dibinde akan Raba Nehri ile Rabçe Nehri üzerlerine yedi kıt'a köprü yapıdırırken. **İhrâk-ı Varoş-ı Yanık** Şehr-i mezbûrın sekizinci günü⁷¹ kal'a-i Yanık'ın varoşın 'asker-i İslâm ihrâk bi'n-nâr eyledi. Ba'de-hû Şam Vâlisi Hüseyin Paşa ve Eğri Mutasarrıfı Ali Paşa ve Hersek Mutasarrıfı Mustafa Paşa biraz âdem ile ta'yîn olunup Tata ve Papa ve Pespirim nâm kal'aların feth fermân olundu. Bu üç kal'a dahi vire idüp ve içlerinde iki yüz kadar müslimân esîrlerin kapudânlar vezîr-i a'zam huzûrına getürüp, vezîr-i a'zam dahi ol kal'aların içine iki beğ ile biraz 'asker-i İslâm ta'yîn buyurdılar. Kör Hüseyin Paşa'yı Uyvar tarafına ta'yîn olunan kıral-ı cedîde refik ve teshîr-i bilâd için hüsn-i tedbîre muvâfık ve ma'ân giden 'asker-i İslâm'a serdâr olmağa fermân [9a] buyurup ve Uyvar Mutasarrıfı Mehmed Paşa'yı ma'ân ta'yîn buyurup irsâl buyurdu. **Diğır Meşveret-i Erkân Berây-ı Cihet-i 'Azîmet** ve mâh-ı mezbûrın on birinci günü⁷² vezîr-i a'zam tuğların karşı tarafa geçürüp ve müşâvere olundu ki kangı tarafa 'azîmet ve teveccüh ideler. Budin Vâlisi İbrâhîm Paşa ve Tatar Hân hazretleri ve sâbıkâ Defterdâr Ahmed Paşa ve ba'zı ehl-i vukûf kimi bunı ma'kül gördi ki "Kapukulu ile sadr-ı 'âlî ve sâ'ir erbâb-ı muhâsara ile Yanık Kal'ası'n muhâsara ideler ki bu tarik ile Komaran dahi ele girer ve sâ'ir 'asker-i İslâm doyum ve kendüleri dinc ve atları gürenc olur, inşâallahû te'âlâ evvel bahar geldükde dinc 'askerle ne tarafa teveccüh olunur ise mansûr ve muzaffer olursuz." didükde vezîr-i mağrûr-ı mücessem ki tedbîr-i kemâl-i gurûrla cevâb virdü ki "Ben kıral-ı cedîd ile müşâvere itdüm. Anın sözi budur ki Nemçe çâsarı ehl [9b] ü 'iyâliyle firâr idüp beş altı konak içerüye Lince nâm kal'asına gidüp ancak baş kapudânı olan [Starhemberg] nâm kâfiri Beç içine koyup ve kifâyet mikdârı 'asker vaz' idüp gitmişdür. Gâfilen üzerine varılsa suhûlet ile Beç feth olundıkda Yanık ve Komaran kal'aları kabza-i teshîre girmek mukarrerdür." didükde ehl-i dîvân cümleten "Fermân efendimizindür." deyüp kalkdılar. Budin Vâlisi İbrâhîm Paşa'ya kürk giydürüp ve yanına Silistre Muhâfızı Vezîr Mustafâ Paşa'yı ve Burusa Mutasarrıfı Berber Ali Paşa ve Hersek Mutasarrıfı Mustafâ Paşa'yı ve Ankara Mutasarrıfı Niğdelü Ali Paşa'yı yigirmi bin kadar 'asker-i İslâm ile ta'yîn idüp "Yanık

70 1 Temmuz 1683

71 3 Temmuz 1683

72 6 Temmuz 1683

Kal'ası'nı muhâsara ve köprüleri muhâfaza idün." deyü fermân eyledi. Vezîr Kara Mehmed Paşa mukaddimetü'l-ceyş ve Tatar Hân hazretlerine ve sâ'ir gönüllü ve akıncı 'askere kefare vilâyetini yakup yıkup gâret eylemeğe izn virildi. Esnâ-yı râhda küffârın elli kadar palanka [10a] ve kal'a bender-i şehrlere gibi varoşları gâret olundu. Ündar (اوندار) ve Canbudak nâm palankaların her biri hısn-ı hasîne mu'âdil idi. Kabza-i teshîre getirilüp vâfir yüz aklıkları eylediler. Eğer Tatar ve 'Osmânlı çok mâl ve esîr aldılar. Bu cânibden 'asker-i İslâm dahi kalkup **İhrâk-ı Varoş-ı Kal'a-i Beç** Vezîr-i a'zam 'asker-i İslâm ile Beç Kal'ası'na doğru teveccüh idüp mâh-ı Receb'ün on sekizinci günü⁷³ varup varoşın ihrâk bi'n-nâr eylediler ve mâh-ı mezbûrın on dokuzuncu günü⁷⁴ ki çehârşenbe günü idi, vezîr-i a'zam-ile cümle guzât ve sipâh kal'anın mukâbelesinde olan menzile nüzûl ve ol gün Rumili Beğlerbeğisi Küçük Hasan Paşa şerbet-i şehâdeti nûş eyledi ve irtesi metrîs fermân olundu ve ol gice gâziyân-ı ehl-i İslâm üç kol metrîs alup sağ tarafda Haleb Vâlisi Kara Mehmed Paşa ve Anadolu Vâlisi Zekeriyya Paşa⁷⁵ ve zağarcıbaşı ve sol [10b] tarafda Defterdâr Ahmed Paşa ve Sivas ve Karaman beğlerbeğileri ve ortada vezîr-i a'zam ve ilerüde yeniçeri ocağı metrîse girdiler ve balyemez toplar gelüp yetişmemekle alay topları vaz' olunup dökmeğe mübâşeret olundu. Kal'a-i mezbûrenin bir tarafında nehr-i Tuna vâki' olmağla Tuna'nın öte cânibinde kâfirin otuz bin mikdârı piyâde ve süvâri ve tâburı olup nehr-i Tuna üzerinde olan köprüyi muhâfaza ve kal'aya imdâd yetiştirmek üzere karâr virmüşler iken, bu tarafda kal'adan bir müslimân esîr firâr idüp gelüp sâhib-i devlete öyle haber virdü ki "Nehr-i Tuna'dan biri üç ada olup her bir adada Tuna ırmaklarından birer köprüsi vardır, kal'anın dîvârı ile hendekine câri olan ırmağı ayakdan mürûr u 'ubûr mümkündür ve kal'anın mukâbelesinde olan bir vâsi' cezîredür ki üzerinde 'azîm köşkler ve bağlar [11a] vardır. Ol zabt olunsa cevânib-i erba'sından muhâsara olunup taşradan kal'aya ve kal'adan taşraya ferd-i vâhid çıkarmamak mümkündür." demekle Şa'bân-ı şerîfün dördüncü günü⁷⁶ birkaç beğlerbeği ta'yîn ve nehr-i mezbûrın haddinde hisâra karîb adayı⁷⁷ zabt ve iki ada mâbeyninde olan köprüleri zabt ve biraz yeniçeri ve cebeci ve birkaç beğlerbeği adayı ve köprüyi zabt eylediler ve irtesi gün Bosna Muhâfızı Hızır Paşa'yı ve Hamid Sancağı Mutasarrıfı Hasan Paşa'yı ve Ma'nisa Mutasarrıfı Ahmed Paşa'yı ve Edirne Mutasarrıfı Emir Paşa'yı eyâletleri 'askeriyle ve Şam kulları ağaları ile ada tarafına geçüp kal'a dört tarafdan muhâsara olundu ve balyemez toplar ve humbaralar ile döğmeğe başladılar, lakin kal'a-i mezbûre bir mertebe metîn binâ olunmuş ki takrîri emr-i asîrdür ve hendeklerinin 'umkunda mühendisinin 'aklı kâsır ve mütehâyırdur. **Vefât-ı [11b] Hadîce Sultân Vâlide-i Sultân Mehmed Hân** Mâh-ı mezbûrın dokuzuncu günü⁷⁸ pâdişâh-ı rûy-i zemîn Sultân Mehmed Hân hazretlerinin vâlide-i muhteremeleri Hadîce Sultân hazretleri Edirne sarâyında

73 13 Temmuz 1683

74 14 Temmuz 1683

75 Bu isim, Osman Paşaoğlu Ahmed Paşa olmalıdır.

76 29 Temmuz 1683

77 Metinde "الطبة" şeklinde yazılmıştır.

78 3 Ağustos 1683

humma-i muharrikeden hastelenüp vefât itdi ve na‘ş-ı rahmet-i nakşı İslâmbol’a getirilüp Bağçekapusu kurbında binâ buyurdıkları Yeni Câmî‘ havlısında mahsûs binâ buyurdıkları türbe-i pür-nûrlarına defn olundu. Bundan akdem Uyvar tarafına ta‘yîn olunan kiral-ı cedîd ve Kör Hüseyin Paşa ve Özi Mutasarrıfı Mehemed Paşa Uyvar yakasından yürüyüp Leva ve Litra’yı⁷⁹ feth eyledükden sonra mâh-ı Şa‘bân’un on üçüncü günü⁸⁰ Macar’ın kadîmî tahtgâhı olan Bodçin⁸¹ nâm kal‘asını muhâsara idüp vâfir ceng [ü] cidâl olup alınmak mümkün olmayup, vâfir ‘asker ile bir kâfir imdâdlarına gelmekle muhâsarayı⁸² terk ve gelen küffâr-ile mukâbele olundu. Bu muhâberede bir Macar [12a] beği ve Kurs kiralının ser-kâtibi yaralanup mürd oldı ve kiral-ı cedîde tâbi‘ olan tâ‘ifenin ba‘zıları firâr idüp, Nemçe ‘askerine ser-fürû eylediler ve bir dahi mukâbeleye mecâl olmaduğı ecilden muhâsarayı külliyyet ile bıragup, bu haber vezîr-i a‘zama vardukda “Beç Kal‘ası’nın mukâbelesinde olan tabur üzerine varsun.” deyü fermân idüp anlar dahi kalkup gıtdüler. Tabura dört sâ‘atlik yer kaldukda Kurs kiralı konup ve Hüseyin Paşa ile müşâvere eylediler. Kiral didü ki “Tabur çokdur, câ‘iz ki dahi ‘asker ve yahûd top lâzım ola, ana göre tedârik idelüm.” didükde Hüseyin Paşa didü ki “Biz doğrudan kâfirin üzerine varmaz isek vezîr-i a‘zam bizi katl ider, ‘azâb ile ölmekden şehîd olmak evlâdur.” deyüp ve ağırlığın Kurs kiralı yanına bıragup Varat Sancağı Mutasarrıfı Mehemed Paşa ile üç bin kadar ‘asker ile ‘ucâleten kalkup gıtdi, vardukda taburı boş buldı. [12b] Meger birkaç gün yağmur yağmağla Tuna kenârı balçık olup Tuna kenârına iki sâ‘at bir küçük dağ var-imiş. Ol dağın eteğinde taburın kurmuş küffâr, Hüseyin Paşa’nın köpri başına geldiğün gördükde “Köpriyi ‘asker-i İslâm zabt ider.” deyü vehmlerinden kalkup Hüseyin Paşa’nın üzerine geldiler. Hüseyin Paşa dahi Uyvar’da küffârı dağıdup ve Leva ve Litra’yı almağla mağrûr olup bu kadar bî-hadd küffârı karşılayup ceng eyledi. Âhir kendi yaralanup firâr ve köpri başına geldi. Meger küffâr paşa gelmezden mukaddem köprüyi kesmişler imiş. Köprüyi kesik göricek kendüni Tuna’ya atdı, ‘asker dahi atlayup çok kimse helâk oldı. Varat Sancağı Mutasarrıfı Mehemed Paşa atlayup sebâhat ile beri tarafa geçdü, lakin yine küffâr kurşun uşurup şehîd eylediler. Bu vâki‘a Ramazân-ı şerîfün ibtidâsında⁸³ vâki‘ oldı ve bu tarafda ‘asker-i İslâm Beç Kal‘ası’nın cevânib-i erba’sını muhâsara idüp cenge [13a] mübâseret ve lağmlara mukayyed olundu. İşderunke (اشدرونكة) nâm kal‘a hâkimi za‘îf olan tarafların berkidüp ve cümleden ziyâde mürtefi‘ olan evleri toprak ile doldurup ve üzerlerine toplar çıkarup İslâm ordusun döğüp ve topların îsâl eylemek kaydında oldılar. Bu kerre ‘asker-i İslâm toplar ile döğdükleri taraf kâr itmedüklerin göricek Varadin Kapusu ile Bereked Kapusu tarafına iki lağm atup biraz gedik açılmağla ‘asker-i İslâm yürüyüp hendekler üzerine çıkup zabt eylediler, lakin kal‘a kapudânı mukaddemâ hendek altına firun ta‘bîr olunur bir lağm hazırlayup hemân ehl-i İslâm ol tarafa yürüyüp zabt eyledükleri gibi ol lağma ateş virüp hayli ‘asker-i İslâm şehîd oldılar ve ba‘zılar

79 Nitra. Metinde “نتره” şeklinde yazılmıştır.

80 7 Ağustos 1683

81 Pojon/Pozsony

82 Metinde “محاصرة” şeklinde yazılmıştır.

83 24 Ağustos 1683

ol hendekden geçer bir kapudan taşraya çıkup ceng-i ‘azîm ile ‘asker-i müslimîni girüye sürüp zabt eyledükleri yeri [13b] yine kefere zabt eylediler. Mâh-ı mezbûrın on sekizinci gicesinde⁸⁴ guzât-ı müslimîn bir mertebe hüçûm ve yürüyüş eylediler ki yaklaşmak mümkün olmayan taraflarına şöyle sarıldular ki sabâhdan ahşama dek ‘azîm ceng olup ‘âkıbet hendek üzerine çıkup ve bir tabya alup zabt eylediler. Bundan sonra kefere tarafından bir lağma ateş virilüp bin mikdâr âdemi hevâya uçurdu. Bundan sonra küffâr yürüyüş idüp ‘asker-i İslâm’ın aldığı yeri yine aldular. Bu iki ma’rekede çok kimse şehîd oldu ve çoğu yaralandı ve kefereden iki bin kadar kâfir helâk olup bin kadar mecrûh oldılar ve savaş üzerinde olan zâbitler ve müdebbirler ve sâhib-i fenn çok kimseler helâk oldılar ve ser-‘asker olan baş kapudân dahi mecrûh oldu ve ‘asker-i İslâm hüçûm idüp kefere üzre gâlib ve tabyayı⁸⁵ def’a-i sâlisede [14a] yine zabt itdüler ve ‘asker-i İslâm’ın celâdetlerine tâb ü tâkat getüremeyüp kemâl-i iztrâblarından kırkala mahzar gönderüp “Eğer bize imdâd gösterilmez ise kal’a-i Beç elden gideceği mukarrerdür.” deyü ‘arz ü i’lâm eylediler. Mâh-ı mezbûrın yigirmi sekizinci günü⁸⁶ Erdel kırıl[1] orduya gelüp ve serdâr ile buluşup üç günden sonra Yanık tarafında olan cisr muhâfazasına irsâl olundu. Hakkâ ki sadakât ü istikâmet üzre dîn ü devlete hizmet eyledi. Eğer vezîr-i a‘zam eğer serdâr niyyet-i hâlise ile ihyâ-yı dîn ve teneffüz-i şer‘-i mübîn ve mâni‘-i dâfi‘-i muhâlifin olmak gerekdür. Garazı mücerred sadece cihângîrlük ve kişver-güşâlık olmayup takviye-i dîn-i mübîne ihtimâm eyleye ve kimseye hayf ve zulm itmeye ve ‘askerin kendüye hevâdâr olup baş ü cânla hizmetlerin gördükde muhabbet idüp, muhabbete lâzım olan hasâ’il ki envâ-i ihân ü keremdür. Anlardan dirîğ itmeye ki [14b] anlar dahi mağlûb-ı lütf u kerem olup yolunda baş ü cân ile sa’y ideler. Ol sâhib-i devletin bu makûle umûr-ı mu‘azzama-i şehriyârîde zâhîren “ve şâvirhum fi’l-emr”⁸⁷ fermânına imtisâl idüp ukalânın rey ü hüsn-i tedbîri ile ‘amel ide idi, işleri âsân olurdu. Lakin emr-i hafîrda ne kimse ile müşâvere ve ne tedbîr olundu ve ne ibâdet yüzünden tazarru‘ ve niyâz olundu. Belki zûr-bâzûlarına mağrûr ve gâret-i sîm ü zer sevdâsıyla dâmen-i tama‘a teşebbüs idüp encâmında semeresine nâ’il ve ‘âkıbet seri teninden cüdâ olmağla fâ’il oldu, *aleyhi mâ yüstehak*. Çünkü bir vezîr, ulemâ ve vüzerâ ve sâ’ir erbâb-ı düvel bâ-husûs sefer görmüş umûr-dîde ocak ihtiyârlarıyla müşâvere itmeyüp kendü ‘aklıncâ hareket ide, anın fâ’idesi beytû’l-mâl-i müslimîni dağıdıp tahliye-i hazâ’in belki pâdişâh-ı ‘âlem hazretlerine dahi zarar-ı küllî [15a] olup ‘âkıbet tahtından nüzûl ve hurûca bâdî ve bâ’is olur. Bu kâ’idelerin pek ehemmi kavle ri‘âyet idüp ‘ulûfelerin vakt-i zemânıyla virüp bir vechle zarûret çekdirmemektür. Bu vezîr ise evvelâ Ösek Köprüsi’nde pâdişâh-ı ‘âlem-penâh kullarının müstehak oldukları iki kıst mevâciblerin virüp birini virmedü ki metrîsde şehîd olanların ‘ulûfeleri kendüne kala. Sâniyen ‘asâkir-i İslâm gerek Tatar gerek gönüllü ‘askere izn virdü ki kefere vilâyetlerin gârete ki esnâ-yı tarîkde çok ganâyim alup gelüp ordu-yı hümâyûnda fûrûht idüp cümlesinin penc yeki taraf-ı mîrîye seksan bin guruh hâsıl oldu. Birkaç günden

84 12 Ağustos 1683

85 Metinde “تأبیه” şeklinde yazılmıştır.

86 22 Ağustos 1683

87 “İş hakkında onlara danış”, Âl-i İmrân: 159.

sonra Kazaklar “Ordu-yı hümâyûnda durmak münâsib değildir.” deyü cümle erkek esîrleri cem‘ idüp otağ önünde boyunları urdular. Bu esnâda ordu-yı hümâyûnda kaht vâki‘ olup bir kîle bulgur bir altuna ve bir kîl[e] dakîk [15b] beş guruşa olup ve nân-ı azîz yigirmi dirhem bir pâraya ve bir kimsenin çadırında zehâyir cinsinden dâne-i hardal yok ve âb ü ‘alefden davarlarının kaddî gûtâh ve kîseleri fülûs-ı ahmerden hâlî olup ekserinin davarları helâk ve ordu-yı hümâyûn lâşelerden memlû olmağın hev[â] ‘ufûnet⁸⁸ kesb idüp ve muhkem yağmurlar yağmağla balçıklar olup nice bin âdem helâk oldu. Ser-‘askerin sû-i tedbîrinden biri dahi budur ki kal‘a-i mezbüre karîb olup gâret olunan kariyyelerin çayırıları telef ve ba‘zı ihrâk bi’n-nâr itdirmekle hayvanâta otlak bulunmayup develeri ve top çeken camusları ve bârgîrleri otlağa orduya on beş sâ‘atlık yere götürüp ve orduda kalan hayvanâta dahi sekiz on sâ‘atlık yerden otlak gelmek ‘usret üzre olmağla çoğı helâk oldu. [16a] ‘Asker-i İslâm bu hâlde ve bu muzâyakada vakt-i muhâsarada taraf-ı düşmandan elçi gelse kânûn-ı kadîm budur ki ‘askeri bir tarz seyr itdürürler ki bî-ihityâr muhabbet ve salâbetlerinden kalbine havf ü hatar müstevlî olup girü vardukda naklinden anlara dahi ru‘b ü hirâs ilkâ ide. Bu serdâr-ı gec-re’y İslâmbol’dan gelen elçiyi⁸⁹ Budin’dan getürdüp ‘askerin züyûnluğun ve zahîrenin killetin gösterüp kiralına gönderdi ve ‘itâb itdi ki “Sen İslâmbol’da iken didün ki bizim kiralımız Raba suyundan su içürmez, hâlâ bir Raba ve Yanık’ı girüye bıragup kiralının tahtgâhı Beç’i muhâsara eyledük ve inşâallahü te‘âlâ karîben feth iderüz. Niçün bizi men’e kâdir olmadı, varamadı? Kiralına böylece söyle.” deyü sipâriş eyledi. Ol dahi vardukda vezîr-i mağrûrın sözüni ve ‘askerin züyûnluğunu söyledi. [16b] Kiral dahi yüz elli bin yarar ve müsellah ‘asker-i küffâr tedârik itmiş-idi. Bu tarafda ‘asker-i İslâm kal‘a-i Beç’in cevânib-i erba’sından leyl ü nehâr ceng ü cidâl ve harb ü kîtâlden hâlî olmadılar. Pes, dilâverlik iden merdâna dirlikler ve terakkiler virilecek iken yeniçerilere ve sâ’ir kapukullarına mu‘tâd-ı kadîm-i ‘Osmânî üzre olan zahîre ve levâzım-ı sâ’ire ve ‘ulûfelerin virmedi. Vücûh-ı ‘asker dahi kendünden döndü, feth ü teshîr mukadder olmamağla ‘askerin ‘ukdesi küşâd bulmadı ve ol esnâda câ-be-câ mühiş haberler gelmeğe başladı idi. Amma vezîr-i mağrûr u bî-‘akl bir mertebe gurûr ve gaflet itmişdür ki bir vechle tutılan dilleri huzûrına getürüp tecessüs itmedi. Tatar Hân hazretleri tutup getürdüğü dillerin takrîrleri üzre mübâlağa ile “‘Asker-i küffâr çokdur ve Hırvat ve Zirinoğlı ve kendi ‘askeri cümle Nemçe’dür, ‘umûm [17a] üzre üç güne dek üzerinize gelmeleri mukarrerdür ve elbette kal‘aya girerler ve ordu-yı hümâyûnı basarlar.” deyü söylediler, asla mühimm itmeyüp ancak tutılan dilleri otak önünde boyunların urmak mu‘tâd eyledi ki ‘askere duyulmaya, tâ ki hân hazretleri kiralın üç casusun çâsâr mektûbları ile tutup saçların tıraş idüp dervîş üslûbunda vezîr-i a‘zama gönderdi ve ol gün Mısırlı kulından dahi bir dil tutulup anın dahi mektûbları var idi. Cümle tercüme olunup “Sen ki kal‘a muhâfazasında kapudânsın, kal‘anın muhâfazasında kemâl-i ihtimâm üzre olasın. Beş güne dek imdâdına Leh kiralı gönderilür, varır sizi düşman elinden halâs ider. Bir dürlü elimde olmayup metânet idesüz.” deyü bu mektûbları vezîr-i a‘zam gördükde Yanık

88 Metin içerisinde “الفونت” şeklinde yazılan kelime kenarda düzeltilerek “عفونت” şeklinde imla edilmiştir.

89 Metinde “الجي” şeklinde yazılmıştır.

muhâsarasında olan Budin Vâlisi İbrâhîm Paşa'ya âdem gönderüp "Eyâlet 'askeriyle 'acele üzre [17b] bu tarafa gelesüz." deyü fermân eyledi. Ol dahi kalkup Ramazân-ı şerîfün on sekizinci günü⁹⁰ orduya mülâkî oldı ve serdâr-ı ekrem dahi nısfü'l-leylde metrisden çıkup orduya geldi. Diyârbekr Vâlisi Kara Mehemed Paşa bir mikdâr 'asker ile mukâbeleye gönderildi. Mehemed Paşa gördi ki gelen küffâr-ı hâk-sârın kesreti cihetiyle bir vechle mukâbil ve sedd-i râh olmağa imkân yok, gelüp haber virdü. Vezîr-i a'zam dahi İbrâhîm Paşa'yı ve Yeniçeri Ağası Mustafâ Paşa'yı ve Kara Mehemed Paşa'yı ve sâ'ir ehl-i vukûfî cem' idüp müşâvere eyledükde "Bu gelen kefereye karşı varmak nice mümkün?" didükde İbrâhîm Paşa cevâb eyledi ki "Efendim a'lemdür, lakin ma'külü budur ki yeniçeriye⁹¹ metrisden çıkarup ve ordudan hâric keferenin geleceği tarafa 'umûm-ı 'askere bir hendek kesdirüp balyemez topları ve alay topları ve humbaralar vaz' oluna ve cümle yeniçeri ve tûfengciler dahi metrise konulup [18a] ve atlı dahi kollu koluyla hâzır ve müheyyâ duralar. 'Asker-i küffâr bir tüfenk atımı yere geldükde bir yaylım toplara âteş virildükden sonra bir yaylım dahi tüfenk atılıp ba'de-hû atlı mütevekkilen alallah birden hücum ideler. Amîzdür ki imdâd-ı Rabb-i Mecîd ile mansûr ü muzaffer olavuz. Yeniçeri ağası ve sâ'ir bu tedbiri münâsib görüp istihsân itdüler. Vezîr-i gec-tebîrin cevâb-ı nâ-savâbı bu oldı ki "Biz bu kadar zemân kal'ayı⁹² muhâsara idüp fethi karîb olmuş-iken yeniçeriye metrisden çıkarup iş temâm olduktan sonra yine metrise gireceklerine siz kefil olur musuz?" didükde "Sultânım bu ağır düşmanı üzerimizden kaldırıp def' itdükden sonra kula istimâlet ve 'ulûfeleri ihsân olunsa bu kadar zahmet ki bu kal'anın üzerine çekildi. Amîzdür ki birağup gitmeyeler ve kal'anın içinde olan keferi kiral imdâdından [18b] me'yûs olduktan sonra inşâallahû te'âlâ kal'ayı kendüleri teslîm iderler.". Tekrâr vezîr-i gec-tebîr cevâb virdü ki "Kula kefil olmayınca metrisden çıkarmam." didükde huzzâr-ı meclis cevâb virdüler ki "Biz emr-i kuluz, ne emr iderseniz öyle hareket iderüz." deyü cem'iyet-i müşâvere dağıldı ve ol gice 'asker-i İslâm'a tenbîh idüp irtesi gün güc yırağın görüp yüz elli kadar darbzen vaz' ve "Küffâr üç yerden yürütmek üzredür." deyü haber olundu. Vezîr-i a'zam dahi 'asker-i İslâm'ı üç kol eyledi. Bir kolda Diyârbekr Vâlisi Kara Mehemed Paşa'yı ve Haleb Vâlisi Ebûbekr Paşa'yı ve birkaç ümerâ ile ve bir kolda Budin Muhâfızı İbrâhîm Paşa'yı ve 'umûmen serhadd 'askeri ve yedi sekiz beğlerbeği ile ta'yîn olundu ve orta kolda vezîr-i a'zam ve sipâh ve silahdâr ve bölük-i erba' ve Yeniçeri Ağası Mustafâ Paşa bütün ocağla ve sâ'ir [19a] ne kadar 'asâkir-i İslâm var ise bu minvâl üzere tertîb olundu. Amma çe-süd 'askerimizin ekseri metrisde ve Yanık muhâsarasında ve Kurs kâfiri ile Uyvar tarafında ve kimi zahîre ve otlakda ve kimi çadırlarda yaralı ve haste yatur iken ordu-yı hümâyûn mukâbilinde ormanlık dağa girüp gice anda karâr ve irtesi yevmü'l-ehâd ve muhâsaranın altmışıncı günü idi. 'Asker-i küffâr ser-âpâ âhen-pûş dinc atlı ve piyâde alayların bağlamışlar, üç bölük âheste çekilüp gelürler ve melâ'in-i hâsirîn gördüler ki 'asker-i İslâm şey-i kalîl, hemân 'umûmen hücum idüp ârâm mümkün değil ve ahşam dahi karîb olmuş-idi, ordunun dahi cevânib-i erba'sını

90 10 Eylül 1683

91 Metinde "بکچری" şeklinde yazılmıştır.

92 Metinde "قلعة" şeklinde yazılmıştır.

almuş, vezîr-i a‘zam sancağ-ı şerîfî alup mahall-i ma‘rekeken ordu-yı hümâyûna doğru ‘azîmet eyledi, hemân ki vezîr-i a‘zam otağına dâhil oldu. [19b] Der-‘akab Leh kıralı ardınca yürüyüp orduyu zabt eyledükde vezîr-i a‘zam sancağ-ı şerîfî alup ve ordudan kat‘-ı alakâ idüp gitdi. Metrîs halkı bu hâli görüp iki sâ‘atden sonra kethüdâ beğ yeniçeri tâ‘ifesi ve sâ‘ir ümmet-i Muhammed’i metrîsden çıkarup ve hâzır olan dokuz lağmın üçüne barut dahi konulmuş idi, terk idüp Süleymân sahrâsına doğru gidüp sâ‘ir ‘askere mülâkî oldılar. Ol leyl-i pür-veyilde sahrâya tepede kalanlar gibi hayrân olup ne durmağa imkân ve ne öteye gitmeğe dermân var. Beç‘den Yanık Kal‘ası’na yigirmi beş sâ‘atlik yoldur. Bir gün bir gicede hezâr mihnet ile varıldı. Raba ile Rabçe suyunun köprüleri muhâfazasında olan ‘askere mülâkî olduklarında güyâ yeniden dünyâya gelmiş gibi oldılar. **Ez-în Cânib** Küffâr-ı hâk-sâr ordu-yı hümâyûna yürüyüp kabz eylediler, lakin gice olmağla el urmadılar [20a] ve ganâyime yapışmadılar ancak bütün gece beklediler ki “‘Asker-i İslâm şebhûn itmesünler.” deyü sabâh oldukda gördüler ki,

Mısrâ‘ Ne geldiği kapu bellü ne gitdüğü memer peydâ

fehvasınca ‘asker-i İslâm’dan meydân hâli, küffâr çadırlara yürüdüler. Ol gün bir musîbet oldu ki bir vakitte olmamışdır. Cümle sebab-i musîbet ol vezîr-i hâ‘in-i dîn ve mağrûr-ı hod-bînin tama‘ u hırsı olmuşdur. **Ez-în Cânib** Nemçe kıralı topları ve cebehâne ve sâ‘ir eşyâyı zabt ü kabz eyledi ve Leh kıralı vezîr-i a‘zam otağını zabt ve sâ‘ir ümerâ-i Nasârâ her biri bir vezîrin otağını zabt idüp çadırlarda yaralı ve haste olanların şehîd ve zindelerin esîr eylediler ve on beş sâ‘atlik yerlerde otlaklarda olan devâbb ve bu kadar bin deve ve bârgîrler ve ma‘ân bulunan müslimânları serdâr-ı bed-kâr küffâr-ı nâr-karâra ganâyim eyledi. Bu zikr olunan devâbb ordu-yı hümâyûna [20b] karîb yerde bulunaydı bu kadar cebehâne ve ağırlık küffâra kalmaz idi. Sâbıkâ merhûm sultân Süleymân Hân aleyhi’r-rahmeti ve ‘l-gufrân Beç Kal‘ası’nın muhâsarasında fâriğ olup Yanık Kal‘a kurbında Raba suyu köprüsini geçdüken sonra konup ol menzilde yeniçeri ağası ma‘rifetiyle yeniçerinin ‘ulûfesin virdükden sonra biner akçe her nefere bahşîş virildü ve silahdâr ve ehl-i timâra terakkîler virilüp me‘müllerinden ezyed her birine ri‘âyet olunup ‘askerî tâ‘ifesi birbirine merbût evvelkinden ziyâde mazbût oldu. Bu vezîr-i gaddâr Yanık altına gelüp üç gün ikâmet eyledükden sonra Budin Vâlisi İbrâhîm Paşa’yı huzûrına getirüp “‘Sen masaff gününde cümle ‘askerden evvel biragup inhizâma sebab oldun.” deyü ‘itâb eyledükde, ol dahi cevâb virdi ki “‘Siz erkân-ı devletin ve ‘ayân-ı saltanatın [21a] re’y ü tedbîrlerin kabûl itmeyüp hevâ-yı nefsinize tâbi oldınız. Netîcesi bu makûle kesb-i fezâhata mü‘eddî oldu ve ol gurûr ve enâniyyetin semeresi bu güne inhizâm sûretiyle zuhûr buldı.”

Beyt

‘Aklına mağrûr olup Hakk’a tevekkül itmedin

Turfetü’l-ayn içre bir ‘aks oldu re’y-i bâtılın

deyü cevâb virdükde ol vezîr-i bî-günâh ve ihtiyârî katl idüp şühedâ zümresine ilhâk eyledi ve Budin’i Diyârbekr Vâlisi Kara Mehemed Paşa’ya virdü, güyâ anı katl itmekle kendü kabâhatleri setr oldu. Sâbıkâ Papa ve Pes[pi]rim kal‘alarının kapudânları kendüler gelüp inkiyâd

itmüşler idi. Vezîr-i gec-tedbîr dahi kal‘aların yine kendülerine virtüp Şemtuna Hâkimi Mustafâ Beğ ile Seksad Beği Ali Beğ’i ikişer yüz âdemle ma‘ân ta‘yîn eylemiş idi. ‘Askere inhizâm vâkî‘ oldukda kal‘a-i mezkûr kapudânları beğleri kovup kal‘aların yine zabt eylediler. Beğler dahi Budin altına geldükde “Siz [21b] kal‘aları niçün bıragup geldiniz?” deyü ikisini dahi katl eyledi. İkinci günü sabâh namâzı vaktinde Yanık’da miyân-ı ‘askerde bir sadâ peydâ oldı ki “Küffâr ‘askeri geldi, basdı.” deyü bir alay gözleri korkmuş ‘asker arasınd[a] galebe olup vezîr-i gaddâr sekbânları gönderüp “İlerü giden ‘asâkirin mâlı sizin, başları benim.” didükde fi’l-hâl eğer yeniçeri ve eğer gayrı ordu-yı hümâyûndan giden beş yüz kadar müslimânı katl itdürdüp yanlarında bulunan mâllarını gâret itdürdü. Vezîr-i bî-dînin ‘adem-i İslâm’ı bundan dahi ma‘lûm olur. Ba‘de-hû Yanık’dan kalkup Tata Kal‘ası’na vardukda dîvârların lağm idüp hevâya atdırup harâb [ü] yebâb eyledi. Andan kalkup mâh-ı Ramazân’un yigirmi sekizinci günü⁹³ hezâr meşakkatle Budin’e varıldı. Vezîr-i mağrûr keyfiyyet-i inhizâm ve Budin’e vusûllerin hüsn-i ta‘bîr ile südde-i sidre-makâma ‘arz [22a] ü i‘lâm eyledi. Pâdişâh-ı ‘âlî-mikdâr dahi silahdâr ağa ile kılıc ve hil‘at-ı fâhire ile hatt-ı hümâyûn irsâl buyurdular ki “Hâtırın hoş tut, bozmak ve bozulmak Allahü zü’l-celâlin yed-i kudretindedür ve inşâallahü’r-rahmân bir seferde dahi Resûl-i Ekrem’i hürmetine bu dîn-i mübîne ihsân ider. Hemân serhadd-i mansûrelere takayyüd idesüz. Bâb-ı muhâfazada ikdâm idüp tekâsülden ihtirâz idesün ve ne vâkî‘ olur ise huzûr-ı hümâyûnıma i‘lâm idesün.” deyü hatt-ı hümâyûn vusûlünde dîvân idüp Tatar hân olan Murâd Giray ibn Mübârek Giray Sultân’a haber gönderüp “Şevketlü pâdişâhımız silahdâr ağa ile cenâbımıza kılıc kaftan gönderdiler, buyurasuz.” deyü âdem vardukda hân hazretleri cevâb buyurdular ki “Biz bu seferde ne yüz aklığı eyledük ki kılıc kaftana müstehak olavuz, biz libâs-ı mâtemi giydük.” deyüp gitmedi, tekrâr âdem gönderüp “Cenâbınız ile müşâvere olunacak umûr vardır.” deyü otağına [22b] da‘vet eyledi, kendüye sû-i kasdı olduğın haberdâr olmağla biraz Tatar ile binüp Yanbolı tarafına âzim oldı. Ba‘de-hû anda mevcûd bulunan Hâcı Giray Sultân ibn Kırım Giray Sultân’a hânlık hil‘atin giy[d]ürüp pâdişâha telhîs eyledi. Ol esnâda haber geldi ki küffâr Komaran altına gelüp Uyvar tarafında Tuna üzerinde olan köprilerden mürûr itmek üzredür. Bu taraftan Uyvar muhâfazasında olanlara ‘acele üzre bir mikdâr ‘asker ve zahîre ve mühimmât-ı sâ’ire gönderildi ve Estergon karşusunda olan Ciğerdelen Palankası nâm muhâfazasında olan Erzurum beğlerbeğisi ‘askeriyle ta‘yîn olunup, amma küffârdan müte‘addid diller tutlup haber virdüler ki tahkîk be-tahkîk “‘Asker-i küffâr Komar[an] Köprüsi’nden mürûr idüp Uyvar ve Ciğerdelen muhâfazasında olan ‘asker-i İslâm’ı basmak üzre karâr virdüler.” dimekle bu tarafda serdâr [23a] Sivas Beğlerbeğisi Hızır Paşa’yı ve Karaman Beğlerbeğisi Şişman Mehemed Paşa’yı ve sâ’ir beğlerbeğiden ve ‘asâkirden on beş bin mikdârı âdemle kılâ’-ı mezkûre muhâfazasına ta‘yîn ve Kara Mehemed Paşa’yı⁹⁴ serdâr nasb idüp gönderdi. Zikr olunan ‘asâkir-i İslâm varup Estergon’a vâsıl olduğü sâ’at sabah vakti idi. Leh kıralı kendü ‘askeriyle ayrılıp köprüyü zabt eyledi ve anda olan ‘askeri

93 20 Eylül 1683

94 Metinde “پانشاء” şeklinde yazılmıştır.

basmak üzere iken bu taraftan Kara Mehmed Paşa'ya haber oldukda fi'l-hâl köprüden 'ubûr idüp kendü ile me'mûr olan 'asker-i İslâm ile alaylar bağlayup cenge hâzır oldu. Leh 'askeri dahi üzerlerine hücum eylediler. 'Asker-i İslâm dahi bir uğurdan tekbîr idüp küffâr üzerine yürüdiler ve bi-lutfihi te'âlâ 'asker-i küffâr münhezim oldu ve ol kadar ceng oldu ki küffâr-ı hâk-sâr ordularına varınca kılıc yediler, on bin [23b] kadar kâfiri hâk-i helâka düşürdiler ve bu kadar bayraklar ve tabl ü tavır⁹⁵ alındı ki ta'biri kâbil değil. Hakk Subhânehû ve te'âlâ ümmet-i Muhammed'e bu kadar lütf u kerem itmiş-iken bundan böyle 'umûmen tabur Estergon altında olan 'asker-i İslâm üzerine yürüyüp ve bizim 'askerimiz evvel mansûr olduklarına mağrûr olup bu kadar kalîl 'asker ile iki yüz binden mütecâviz 'asker-i küffâr üzerine varmak ve mukâbelesinde alay bağlamak münâsib değil iken ve Ciğerdelen Palankası'n yakup ve köprüden mürûr elzem iken itmediler. Kara Mehmed Paşa'nın sû-i tedbiriyle köprüyi kesüp alaylar bağlayup mukâbeleye şürû' eylediler. Bir ân mukâbil ve karşı ârâm eylemek mümkün olmayup Tuna Köprüsü'ne vardukda köprü kesik olmağla ekser-i cünûd-ı muvahhidîn nehr-i Tuna'ya gark ve kimi şimşîr-i kîn ile şehîd olup Bosna ve Karaman vâlisi ve ümerâdan kimi şehîd ve kimi gark oldılar. Ancak Silistre [24a] Vâlisi Mustafâ Paşa ve Sivas Vâlisi Halil Paşa Leh kıralına esîr oldılar ve Ciğerdelen Palankası'n yakup ve yıkup içinde bulunan müslimânların kimini esîr ve kimini şehîd eylediler. Ba'de-hû Estergon muhâfazasında olan Haleb Vâlisi Ebûbekr Paşa'yı ve Tire Beğlerbeğisi Arslan Paşa'yı ve ocak ağalarından zağarcı ve saksoncibaşığı⁹⁶ bir mikdâr 'asker ile Estergon muhâfazasına ta'yîn eyledi ve vezîr-i a'zam dahi Belgrad meşânesine 'azîmet eyledi. Ol tarafta küffâr-ı nâr-karâr Ciğerdelen Palankası'ndan sonra nehr-i Tuna üzerine bir cisr-i kaviyy kurup Estergon Kal'ası'n muhâsara idüp üç gün üç gece ceng idüp içinde olan ümmet-i Muhammed emân ile çıkup ehl ü 'ıyâllerin halâs eylediler. Hîn-i hurûcda kefer kal'a kapusunda durup taşra çıkkanı 'add idüp merdân-ı hisâr ve kâdî ve imâm ve hatîb ve muhâfazaya [24b] gelen paşalar ve tevâbi'leri ve yeniçeriler ve sâ'ir 'umûmen kal'ada olanlar dokuz yüz âdem çıkup kal'ayı teslîm eylediler. Budin Vâlisi Kara Mehmed Paşa vâki' hâli serdâra i'lâm idüp ol mahalde ordu-yı hümâyûn Ösek Köprüsü kurbında idiler, 'arz geldükde derhâl Mehmed Paşa'ya fermân gönderdi ki "Ebûbekr Paşa'yı ve Arslan Paşa'yı katl idüp başların bu cânibe gönderesün ve zağarcıbaşı ile saksoncibaşığı gemiye koyup Belgrad'a irsâl idesün." deyü fermân vusûlünde Kara Mehmed Paşa dahi mezkûrları katl ve mezkûrları Belgrad'a gönderdi. Ba'de-hû bir ocak çavuşıyla fermân gönderdi ki "Ocak ağaların nerede bilürsin, döndürüp Budin'de kethüdâ beğ'e teslîm idüp kal'a-bend eylesünler.". Cankurtaran Palankası'nda çavuş musâdefe idüp ber-müceb-i fermân girüye döndürüp Budin'de kul kethüdâsına [25a] teslîm eyledi. 'Akabınca katlleri için fermân gönderüp anda şehîd eylediler ve ol tarafta düşman-ı dîn Estergon Kal'ası'n zabt idüp içine sekiz bin mikdârı Nemçe 'askeri koyup ve sâ'ir piyâde 'askerin Yanık ve Bo[d]çin ve Leva ve Litra kal'alarına kışlak virdü. Atlu 'askerine Beç'den içerü olan vilâyetlerinde kışlak virdüp kendü Beç Kal'ası'nda

95 Sözcük, yazmanın Fransızca tercümesinde "atlar" anlamına gelen "chevaux" olarak kaydedilmiştir.

96 Metinde "سكسونجي باشی" şeklinde yazılmıştır.

karâr virdü ve kal'asının ta'mîrine mübâşeret eyledi ve Leh kiralı mel'ûn Toklı (طوقلى) [Tököli] vilâyetinden Kaşa Kal'ası'nın etrâfında olan kurâ ve palankalarda kışlamağa karâr virüp gitdi ve Kurs ki yeni kiral nasb eylediler idi, Kaşa'dan çıkup ehl ü 'ıyâliyle Eğri Kal'ası'na varup sığındı ve bu cânibden pâdişâh-ı dîn-i İslâm Belgrad'dan hareket buyurup Filibe'de birkaç gün ârâmdan sonra makarr-ı sa'âdetleri olan Edirne'ye teşrif buyurup anda kışladılar ve Edirne etrâfında kar ve yağmur [25b] mübâlağa ile yağmağla nehr-i Tunca ve Meriç tuğyân idüp seyl-i 'azîm zuhûr idüp Edirne'de üç bin kadar hâne helâk oldu. Vezîr-i a'zam dahi Ösek Köprüsi'nden kalkup Belgrad meştâsına geldükden sonra vezîr-i müşârün-ileyhin gurûr ve sû-i tedbîrinden vâki' olan mesâ'ib birbirin te'âkub idüp ehl-i vukûf olanlar şevketlü pâdişâha gereği gibi takrîr ve hân-ı sâbık Murâd Giray Yanbolı'ya geldükde nakîr [ü] kıtmîr seferde vâki' olan ahvâli 'arz ü i'lâm eyledüğü gibi erbâb-ı devlet ve havâss-ı saltanatdan sıdk-ı makâl ve sadâkat-i hâl olanlar alâ-mâ-hüve'l-vâki' pâdişâh-ı 'âlem-penâha 'arz ü i'lâm ve sıhhat üzre nakl ü ifhâm eylemeğe ittîfâk ve ittîhâd idüp huzûr-ı hümâyûna cem' ve bast-ı kelâm eylediler ki vezîr-i bî-tedbîr bu sene-i mübârekeke bu dîn ü devlete ve 'arz-ı saltanata eyledüğü ihânet bin düşman cem' olsa [26a] eylemeğe kâdir değıldür. Evvelâ Beç muhâsarasında olan ahvâl-i harb ü kıtâlde 'asâkir-i İslâm'ın mansûr ü muzaffer olmaları mukarrer ve küffâr-ı nâr-karârın makhûr ve müdemmer olmaları müyesser olurken kemâl-i ihmâl ü kusûr ve tama' u gurûr ile 'asker-i İslâm'ı keferine üzerine bir hatve yürütmeyüp merhûm İbrâhîm Paşa yürütmeğe ikdâm itdükce vezîr-i mağrûr dahi "Zemânî değıldür." deyü cevâb-ı nâ-savâb virür imiş. Âhir bu inhizâm vâki' oldı ve bunca hazâ'in-i mühimmât-ı mîrî ve sâ'ir alât ve 'asâkir-i İslâm'ın hargâh ve tavırlarını küffâr-ı hâk-sâra gâret itdürdükden sonra sugûr-ı İslâmiyye'den Estergon ve Ciğerdelen gibi kal'aları küffâr-ı bed-girdâra aldırılmışdur, vâki' olan hasâretler kütüb-i tevârîhde yazılmamışdur. Bu husûsle mizâc-ı devlet-i 'Osmâniyye muhtell ve bünyân-ı memleket-i İslâmiyye mu'tell olup Rumili'nde ve Anadolu'da [26b] envâ' şenâyi' olmaktadır ve bu noksânın hayrı sabr-ile olmaz. Şöyle ki imhâl olursa beher hâl mefâsid-i 'azîmeye mü'eddî olmak mukarrerdür. Pâdişâh-ı cem-câha 'arz ü i'lâm bâb-ı fazl ile bilâ-noksan ve kusûr-ı ifhâm eyledüklerinde sâ'ire-i gazab-ı pâdişâhî müşta'il olup bin doksan dört senesinin yigirmi altıncı günü yevm-i erba'a idi, Merzifonî Mustafâ Paşa'yı 'azl idüp hatem-i vezâret-i 'uzmâ ile mühr-i vekâlet-i kübrâ kâ'im-makâm olan Kara İbrâhîm Paşa hazretlerine ihsân olundu ve mukaddemâ vezâret ile yeniçeri ağası olan Mustafâ Paşa serlik hizmetine ta'yîn olundu. Sekbânbaşılıktan ma'zûl Zülfikâr Ağa'ya yeniçeri ağalığı ihsân olundu ve yeniçeri ağalığından ma'zûl Kara Hasanoğlu Mustafâ Ağa vezâretle İslâmbol kâim-makâmı nasb olundu ve İslâmbol kâ'im-makâmı [27a] Mahmûd Paşa'ya Silistre ihsân olundu ve Mîr-âhûr-ı Evvel Bosnevî Süleymân Ağa'ya vezâretle rikâb kâ'im-makâmı nasb olundu. Silahdâr-ı şehriyârî olan [Şahin Mustafâ] Ağa büyük mîr-âhûrluk ile taşra çıkdı ve Dâmâd-ı Şehriyârî Musâhib Mustafâ Paşa kapudân-ı deryâ nasb olundu ve Kapucular Kethüdâsı Gazzâz-[z]âde Ahmed Ağa Belgrad'a irsâl olundu ki "Sancağ-ı şerîfi ve mühr-i hümâyûnı alup Edirne'ye getüre." deyü fermân olundu ve çavuşbaşıya hitâben hatt-ı şerîf sâdir oldı ki "Vezîr-i mühînin başını kesüp

ve hazînesini ve sâ'ir muhalledâtını alup huzûr-ı hümâyûna getüre.”. Doksan beş senesi muharreminin altıncı günü⁹⁷ ki yevm-i sebtidir, ağa-yı müşârün-ileyh Belgrad'a vusûl bulup vakt-i zuhurda tîğ-i pâdişâh-ile katl idüp ser-i bî-devletin getürüp anda bulunan hazîne ve sâ'ir muhalledâtın mîrî için zabt olundu ve İslâmbol'da [27b] bulunan perâkende ve medfûn altı yüz bin altun ve cevâhir ve sarây emlâkı cümle mîrîye zabt olundu ve âteş-i gazab gitdükce mültehib olup maktûl-i mezbûrın havâss ü etbâ'ına da sirâyet idüp kayd-ı bend ile gelmelerine hatt-ı hümâyûn sâdır olup Re'isü'l-küttâb Trabzonî Mustafâ Efendi Edirne'de üç şerefeli câmi' kurbında salb olundu.

Beyt

Bir gün ikbâl eyler ise der-‘akab idbâr ider
İtmesün devlet-i dünyâ ile kimse iftihâr

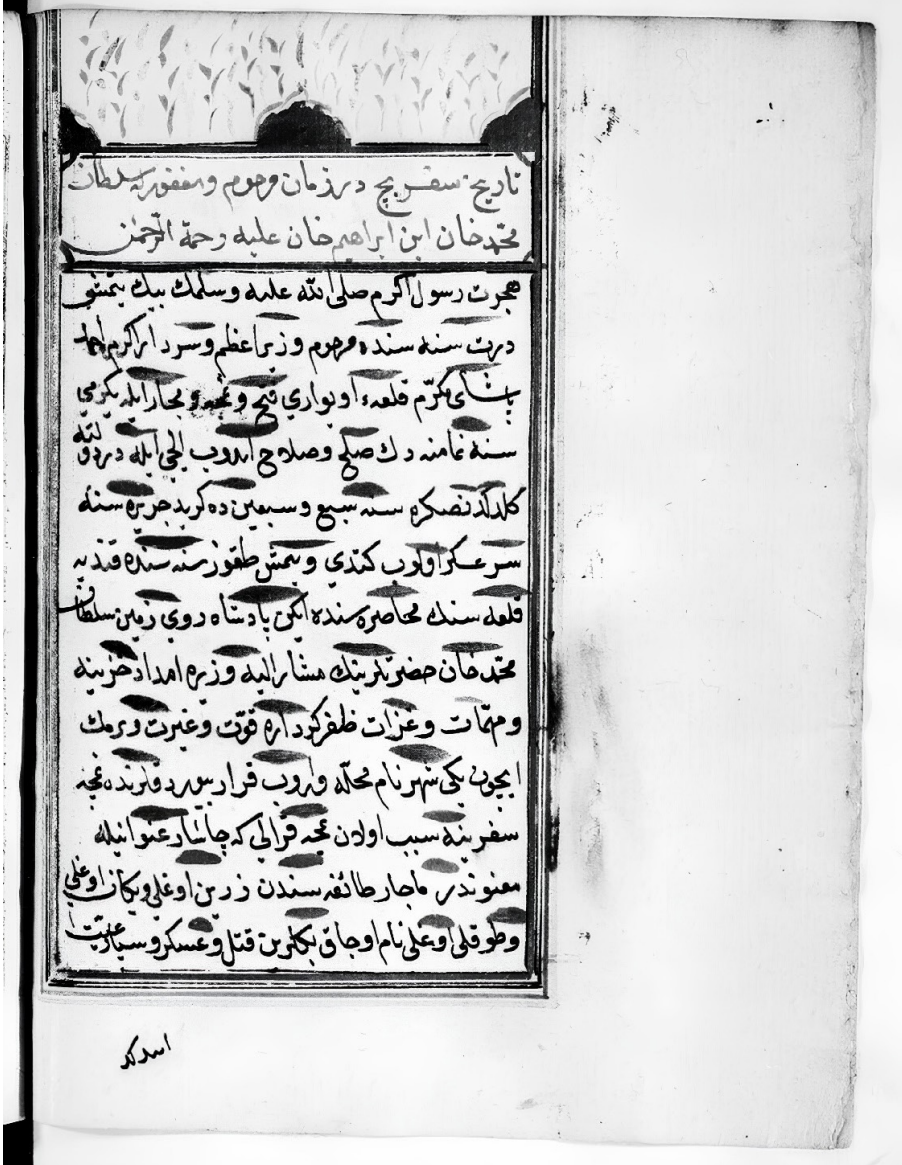
ve ekser etbâ'ına habs ve siyâset-i ‘azîm oldı. Sâbıkâ defterdâr-ı evvel iken Temeşvar eyâleti ihsân olunan Hasan Paşa'yı kayd ü bend ile getirür iken Şehrköy nâm kasabada hatt-ı şerîf vârid olup mukaddemâ eyledüğü hıyâneti ittihâmıyla ser-i bî-devleti kat' olunup Edirne'ye getürdiler. Mâl ü eşyâsı taraf-ı mîrîden zabt olundu, temme. 3 Ramazân 1143⁹⁸

97 25 Aralık 1683

98 12 Mart 1731

EK-2⁹⁹

[Varak 1b]

[Varak 27b]

بولنان پراکنده ومدقون التوز بیک التوت
 وجواهر و سیرای املاکی جمله ما بری به ضبط
 اولندی و آتش غضب کند که ملتهب اولوب
 مقول مزبورک خواص و اثنا غنه سرایت ایدی
 قید بند ایله کلرینه خط هما یون صادر اولوب
 رئیس الحکام طر بزونی مصطفی افندی ادر نه ده
 اوچ شرفه لوجامی قرینده صلب اولندی
 بیت بر کوم اقبال المیرا به در عقب ادا بار ایدر
 دولت دنیا ایدر که افتخار و اکثر اثنا غنه حسب سیاست
 عظیم اولدی سابقه قدر دار اول ایکی طشوار
 ایالتی احسان اولنان صن پاشای قید و بند لیه
 کتور رایکی شهر کوی نام قصه ده خط شریف
 وارد اولوب مقده مال ایدوکی ضیانتی آنها میلیه
 سهری دولتی قطع اولنوب ادر نه ده کتور دیر ما
 و استنباسی طرف ما بریدن ضبط اولندی

